

פרק חמישי - לעודד אחריות

אמא מבקשת מיהודית בת העשר: "אל תשכחי להתכונן למבחן בספרות שייערך מחר, את יודעת כמה שהוא חשוב".

יהודית עונה: "בסדר, אני מיד מתחילה ללמוד".

בערב התברר שיהודית לא למדה למבחן כפי שהבטיחה, ואמא כועסת: "את ילדה לא

אחראית, עכשיו לא תצליחי במבחן, אי אפשר לסמוך עליך!".

מה דעתך-האם יהודית אכן ילדה לא אחראית, או שלמעשה היא ילדה לא ממושמעת?.

כדי לענות על שאלה זו, יש להבהיר את ההבדל בין אחריות למשמעת.

אצל הורים רבים רווח בלבול בין המושגים, המביא בעקבותיו תגובות מוטעות. הורים רבים אומרים: "הוא לא אחראי", ומתכוונים לומר "הוא לא הקשיב לי, הוא לא ממושמע".

בדוגמא לעיל, אמא דורשת שיהודית תלמד למבחן, כי לדעת אמא המבחן חשוב. כשיהודית אינה לומדת, אמא מאשימה אותה בחוסר אחריות, אך למעשה יהודית בסך הכל לא צייתה

לדרישה שהוצבה בפניה-ללמוד לבמבחן.

נראה אולי, שהיתה זו הפרת משמעת ולא חוסר אחריות.

באלו מצבים ניתן יהיה לומר, שיהודית אכן אינה אחראית?

אם יהודית היתה מעורבת בתהליך ההחלטה ללמוד למבחן, ניתן היה להתייחס לאחריותה האישית. אם היא היתה רוצה להצליח בספרות, אומרת שהיא רוצה להתכונן למבחן ובכל

זאת היתהשוכחת ללמוד, ניתן היה לומר שאינה אחראית.

למעשה, אמא היא זו שלקחה את האחריות; אמא היא זו הרוצה שיהודית תצליח

בספרות, לדעת אמא, 'זה חשוב', אמא אומרת שצריך להתכונן, אמא מזכירה ליהודית

ללמוד- אז מה נשאר ליהודית לעשות? להסכים עם אמא או להמנע מלציית לה. **ודאי לא**

'נותר מקום' ליהודית לקחת אחריות על לימודיה.

אחריות פועלת בשיטת 'המיטה החמה'- אם אחד לוקח את כל האחריות, לזולת לא

נותרת אחריות פנויה. אם ההורה מיהר ותפס את האחריות, לא נותרה אחריות פנויה

לילד.

הורים רבים מתלוננים על ילדם, ואומרים: "הוא אינו לוקח אחריות על סידור החדר, אני תמיד צריך להזכיר לו ולריב איתו על כך". באותה נשימה הם אומרים בטרזניה: "אבל כשזה נוגע

לחברים שלו הוא תמיד אחראי, לא שוכח את ההבטחות שלו, ומוכן להתאמץ בשבילם".

ההורים נעלבים לעיתים מהבדלי האחריות, כי "אם הילד יודע להיות אחראי עם החבריו, למה

אינו טורח להיות אחראי בבית?". הם מפרשים זאת כעדות נוספת לחוסר האכפתיות והזלזול

של הילד בהם.

האם תלונותיהם של ההורים מוצדקות?

כדי לענות על השאלה יש להקדים ולהבין מהי אחריות

אחריות במשמעותה המילונית היא: "מילוי באמונה ובשיקול דעת מה שאדם קיבל על עצמו".

בתוך ההגדרה מובלעים מושגים משמעותיים להבנת מהות האחריות. **מילוי באמונה:** כשהאדם אחראי הוא פועל מתוך האמון שהאחרים נותנים בו ומתוך אמונתו הוא בעצמו.

בשיקול דעת: אחריות כוללת בחירה חופשית בין אפשרויות, מתוך מודעות להתנהגות ולתוצאותיה.

מה שהאדם קיבל על עצמו: האדם, הוא זה שצריך לרצות לקחת אחריות. אחריות היא תוצאה של מוטיבציה פנימית של האדם לעשות דברים בהם הוא חפץ, ומשמעת פנימית לעשות דברים ש'צריך', מתוך הפנמה של חוקי החברה הדורשים לעשותם.

כדי להחליט אם ילד יכול להיות אחראי בתחום מסוים יש לשאול את

'שלוש שאלות האחריות'

כך למשל, כדי לדעת אם ילד יכול להיות אחראי לסידור חדרו יש לשאול:

1. האם הילד 'קיבל על עצמו' לסדר את החדר?

האם הילד רוצה לסדר את החדר? האם סידור החדר עונה על צורך שלו? או לחילופין, האם הילד מבין בעצמו, שצריך לסדר את החדר כי הפנים זאת, וקיבל את הדרישה לסדר אותו? אם התשובה לשאלות חיובית כי אז הילד אחראי. אם אינו רוצה- אינו יכול להיות אחראי.

2. האם הילד הפעיל 'שיקול דעת'?

האם הוא בחר לסדר את החדר, האם בחר איך לסדר את החדר בדרכו, ובזמן המתאים לו? האם הוא יודע מה תהיינה תוצאות אי סידור החדר - למשל, שלא ימצא את חפציו? אם לא הפעיל הילד שיקול דעת, אינו יכול להחשב אחראי להתנהגותו.

3. האם קיימת אמונה?

האם ההורים מאמינים שהילד מסוגל לסדר את החדר? נראה שלא, אם הם אלו שבדרך כלל מסדרים אותו עבורו.

האם הילד מאמין שבכוחותיו להתמודד עם משימת סידור החדר? נראה שלא, כי תמיד אומרים לו, שהוא לא מסדר את החדר 'כמו שצריך', מתקנים ומענישים אותו.

כאשר גם לילד וגם להוריו אין אמון בכוחו לסדר את החדר, לא יוכל הילד לקבל אחריות על התנהגות זו.

בסוגיות 'סידור החדר' ברור, שלילד אין תנאים להיות אחראי- הוא אינו רוצה, אינו בוחר ואינו מאמין ביכולתו.

לעומת זאת, אם נשאל אותן 'שלוש שאלות אחריות' לגבי ההורים נגלה שההורים רוצים בסידור החדר, הם בוחרים את אופן סידורו והם מאמינים ביכולתם לסדר אותו. המסקנה הברורה היא- ההורים יכולים להיות אחראים לסידור חדרו של הילד. אם כך- מדוע ממשיכים ההורים לצפות שהילד יהיה אחראי, בנושא בו האחריות נלקחה ממנו? מדוע לא ימשיכו ההורים 'לקחת אחריות' בעצמם- יסדרו את החדר, או שיאמרו לילד לסדר אותו כמו בכל דרישת משמעת אחרת?

ברוח הדברים לעיל, מתאים להמליץ להורים, שבמקרים בהם ההורה רוצה שיצייתו לרצונו, עליו להסתפק בדרישת משמעת ברורה, ולוותר על האחריות.
על ההורה לומר לילד בברור: "סדר את החדר!", ולא "תהיה אחראי ותסדר את החדר!".
אל להורה להתאכזב ולכעוס, כשהילד אינו אחראי לסידור החדר במצב בו אחריות אינה אפשרית.

בכל מקרה, אל להורה להתבלבל בין משמעת ואחריות, היות שקיימת אבחנה ברורה ביניהן.
המשמעת מוטלת על הילד על ידי גורם חיצוני וסמכותי, המחליט עבורו באופן חד צדדי כיצד עליו להתנהג. זוהי משמעת חיצונית לה יש לציית.

אחריות לעומתה מתקיימת כשהילד רוצה בדבר, או כשהילד בוחר בעצמו לציית לחוקים. זוהי משמעת פנימית אותה לא ניתן לכפות.
לדוגמא, הילד יבחר לסדר את חדרו כי הוא רוצה חדר נעים ומסודר.
מאידך הוא יכול להיות אחראי לסידור החדר כי יש לו משמעת עצמית, הוא הפנים את הדרישה לסדר את החדר, ומוכן לבצעה בעצמו בלא שיעירו לו על כך 'מבחוץ'.

כשהורה רוצה לעודד התנהגותו אחראית אצל ילדו, הוא אינו יכול לדרוש זאת ממנו!
אחריות אין דורשים באותו אופן בו דורשים משמעת.
אין זה יעיל לומר לילד: "תיקח אחריות על אחיך הקטן, כי אני רוצה שתעשה זאת", או "תתנהג יותר באחריות כשאתה משתולל בבית, כי אחרת תשבור חפצים יקרים".
כפי שנאמר- משמעת וציות לדרישות חיצוניות ניתן לכפות, אחריות לא.

מעצם הגדרת מושג האחריות ברור, שאי אפשר לדרוש מהילד לרצות להיות אחראי, ואי אפשר לאלץ את הילד לעשות מרצונו שלו את רצונו של ההורה. דומה הדבר לאמירה פרדוקסלית הדורשת: "היה ספונטני!" או "היה שמח עכשיו!". הלא זהו דבר והיפוכו- כפיה אל מול רצון חופשי. משמעת מול אחריות. למעשה, מתחת לרוב ציפיות האחריות מתחבאות דרישות משמעת פשוטות. הורים רבים נוטים לומר לילד באופן כללי- 'תהיה אחראי!'. למעשה הם רוצים לומר: "תפסיק להרגיז אותי" או "תקשיב לי!". אמירות האחריות הן בדרך כלל מעורפלות, מאחר שרוב ההורים אינם מגדירים לעצמם למה הם מתכוונים בזעקה הגורפת: "תהיה אחראי!". אמירות מעורפלות מובילות לתגובות מבולבלות הן של ההורה והן של הילד. הילד קולט את הכעס והאכזבה ממנו, בלא שידע מה למעשה מצפים ממנו. ההורה חש אי שביעות רצון, שכן אותה ציפיה בלתי מוגדרת שלו בהכרח אינה מתממשת.

לפיכך, חשוב שההורה יגדיר לעצמו במונחים התנהגותיים מהי אותה אחריות אותה הוא מחפש. במקום לומר לילד: 'היה יותר אחראי', יאמר ההורה- 'כשאתה מאחר- צלצל!'. או- 'הקפד לנעול את הדלת כשאתה יוצא מהבית'. ייקל על הילד לציית לדרישה ברורה- 'עשה כך או כך', במקום לנסות ולנחש למה מתכוון ההורה בבקשו ממנו 'להיות אחראי'.

עד כה הדגשנו את השוני בין המשמעת לאחריות.

עם זאת קיים קשר ביניהם משום שמשמעת ברורה ועקבית בבית עוזרת להשיג

התנהגות אחראית.

כשילד חי בתוך גבולות משמעת ברורים, הוא אינו צריך להשקיע מאמץ מתמיד בבדיקתם, והוא פנוי למצוא בתוכם את האחריות שלו. כך למשל, עידו בן השמונה יודע שהוריו לא יתנו לו גיבו אם לא יתעורר בזמן ויאחר לבית הספר. מדיניותם ההורים ברורה: "אם אתה בוחר לאחר, תצטרך להתמודד בעצמך עם תגובת המורה, שאולי לא תהיה נעימה". במסגרת הגבול הברור של ההורים יכול עידו להתחיל לבדוק את גבולות האחריות שלו, ולבחור אם 'שווה לו' לאחר. לעומתו, גבולות המשמעת בביתה של רותי בת השבע אינם ברורים. כך לדוגמא, היא אינה יודעת מהי עמדת הוריה לגבי אחוריה לבית הספר. לעיתים הם מקפידים על כך שלא תאחר, והם צועקים ואף מענישים אותה, ולעיתים הם מוותרים לה ומעלימים עין. רותי מבולבלת וכועסת. היא 'עסוקה' בהבנת הכללים בבית, ולעיתים היא מנסה להכתיב את הכללים בעצמה. עיסוק היתר בכעסים ובבדיקת הגבולות אינו מאפשר לרותי להתחיל ולבדוק מה היא רוצה ובוחרת לעשות לגבי אחוריה לבית הספר. רותי מתקשה לגבש אחריות.

למעשה, תהליך התפתחות האחריות, הוא מעבר ההדרגתי ממשמעת חיצונית המוטלת על ידי ההורים למשמעת פנימית, שהיא האחריות העצמאית של הילד. תפקיד ההורה הוא ללוות את הילד. ראשית, עליו להציב דרישות משמעת ברורות, ובהדרגה לצמצם את תחומי המשמעת החיצונית, ולאפשר לילד לפעול מתוך משמעת פנימית.

כעת כשאנו יודעים להבחין בין משמעת ואחריות ננסה להמשיך ולהבין-

מהי למעשה משמעותה של האחריות בחיי היום יום של ההורה והילד?

למה מתכוונים, כשאומרים ש'באחריות יש חופש בחירה, שיקול דעת ורצון עצמאי'?

כשמדברים על חופש בחירה אין הכוונה לאנרכיה בה הילד עושה כל מה שיצריו מתיבים לו על פי עקרון ההנאה. חופש אין משמעו- להתפרע, או לפרוק כל עול.

בחופש בחירה הכוונה, שהילד מפעיל שיקול דעת ובוחר את דרכו כרצונו.

ילד יש חופש לחשוב ולהרגיש, חופש לבחור את העדפותיו, ומטרותיו מבלי שציפיות הוריו יגבילו אותו. כך הוא יכול לבחור כרצונו את חבריו, את בגדיו את הטעמים האהובים עליו, את תוכניות הטלוויזיה האהובות עליו, את הדרך בה הוא מעדיף לבלות את שעות הפנאי שלו, בלי שהוריו יכתיבו לו את רצונותיו.

ילד יש זכות לחופש בחירה, אך גם חובת אחריות לתוצאות בחירתו.

הילד צריך לדעת שלמעשים יש תוצאות. עליו לבחור אם הוא רוצה במעשה ובתוצאותיו המשולבים יחדיו.

למשל, אורנית בת השש אוהבת לצפות בטלוויזיה במועד בו אמא פנויה לשחק עמה. אורנית זכאית לחופש בחירה בו היא מעדיפה את תוכנית הטלוויזיה על פני המשחק עם האם. עם זאת עליה להיות אחראית לתוצאות בחירתה, להבין שאמא עלולה לא להיות פנויה עבורה בשעה אחרת והיא עלולה להחמיץ את שעת המשחק האהובה עליה.

אחריות משמעה תחושת שליטה של האדם על ארועים המתרחשים בחייו.

זוהי תחושה של מיקוד שליטה פנימי לפיה האדם הוא זה השולט על חייו. זאת בניגוד למיקוד שליטה חיצוני בו האדם חווה את ארועי החיים החיוביים והשליליים 'נופלים' עליו משמיים ללא שליטה שלו, וללא לקיחת אחריות מצידו.

לדוגמא, רונן בן העשר נכשל בדרך כלל במבחנים בחשבון. הוא מאוכזב ועצוב, אך אינו יודע מה הסיבה לכך. האם הדבר קורה בגלל שהמורה אינה מחבבת אותו? או שהמבחנים שהיא נותנת אינם הוגנים? ואולי הרעש בכיתה מפריע לו? בתפיסה הפנימית של רונן, כשלונם במבחנים נגרם מסיבות חיצוניות, שאין לו יכולת לשנותן או לקחת עליהן אחריות.

זאת לעומת רווית בת העשר, היודעת שהיא נכשלת כשאינה לומדה ברצינות הראויה, ומצליחה כשהיא משקיעה מאמץ. רווית מקשרת בין התנהגותה (הסיבה) לבין ההישג (התוצאה), ומכאן שהיא יכולה לקחת אחריות על התנהגותה. באם רווית מעונינת להצליח, היא תבחר ללמוד כראוי. הצלחותיה וכשלונותיה יהיו באחריותה.

מהדוגמה לעיל עולה, שאחריות אינה קשורה תמיד להתנהגויות בעיתיות כפי שנדמה בטעות. כשהאדם לוקח אחריות על חייו מתוך מיקוד שליטה פנימי הכוונה היא שהוא חש אחראי על כלל חייו- האדם אחראי על קשייו וגם על הצלחותיו. פעמים רבות הורים מדברים על כך שילדם אינו אחראי להתנהגויותיו הבעיתיות (בעיניהם): אינו מכין שעורי בית, אינו עוזר בבית, אינו חוזר בזמן או אינו אוכל כראוי. ההורים מדגישים עד כמה חשוב, שילדם יקח אחריות על התנהגותו הבעיתית וישפר אותה. למעשה, חשוב לא פחות לעודד את הילד ליטול אחריות על הצלחותיו. חשוב שהילד ידע שהצלחות אינן מתרחשות מעצמן. הצלחות הן תוצאה של השקעה עליה יש לילד שליטה.

כך למשל, עומרי הצליח במבחן, כי למד והשקיע מאמץ לקראתו ולא בגלל ש'נולד חכם'. רינת מקובלת בחברה משום שהיא נעימת הליכות, אדיבה וסובלנית לזולת. הוריו של ליאור סומכים עליו, כי הוא הוכיח את עצמו ו'הרוויח' את דעתם הטובה עליו בהתנהגותו האחראית. ובאותו אופן ההורה יודע, שהוא מצליח בעבודתו או בחייו האישיים עקב פעולות שעשה ולא כתוצאה של גורל ונסיבות בלבד. כשהילד יכול לומר לעצמו "אני אחראי להצלחותי", 'אני מצליח בכוחות עצמי', או 'אני יודע מדוע הצלחתי ואוכל לחזור על כך שוב', הוא יכול להיות אחראי להתנהגותו.

לסיכום ניתן לומר, שאדם הוא אחראי כשאינו תופס עצמו כקורבן.

כשהאדם קורבן, החיים מנהלים אותו, ומטלטלים אותו ללא שליטה כמו סירה ללא משוטים בלב ים סוער. כשהאדם תופס עצמו כאחראי הוא מנווט את חייו, וחותר דרכו בין הגלים בדרך למטרותיו.

הקורבן מאופיין בהתנהגות אוטומטית ללא שיקול דעת, הקורבן מאשים אחרים, מתרץ תירוצים, ומקווה לשיפור שיתרחש בדרך כלשהי. לעומתו האחראי מכיר במציאות, לוקח בעלות על קשייו ועל הישגיו מתוך אמונה ש"מה שקורה לי תלוי בי והוא באחריותי". עמדה זו מביאה את האדם להתמודד עם קשייו באופן עצמאי- לחפש פתרונות וליישם אותם. הוא יכול גם להנות מהישגיו, ולחוש גאווה וסיפוק על כך שהצליח עקב התנהגותו ופעולותיו.

כל אחד מאיתנו מתפקד בתחומי חיים שונים כקורבן או לחילופין כאחראי. כך בעבודה, בחברות, במשפחה, בחיי הזוגיות, או בהורות.

לפני שיעסוק ההורה בחיזוק האחריות של ילדו ראוי שיבחן את עצמו; באיזו מידה הוא עצמו מתפקד כקורבן או כאחראי.

אם יגלה ההורה כיצד לחזק את גישתו האחראית לחייו שלו, ייקל עליו לעזור לילד בתהליך מקביל, לחזק את אחריותו שלו.

כפי שיוסבר בהמשך, מודל האחריות, שנותן ההורה לילדו, הוא בעל השפעה מכרעת על אחריות הילד.

יש לשער, שבסיום קריאת 'דברי האחריות' עד כה חושבים לעצמם חלק מההורים- "אחריות", 'חופש בחירה', 'מוטיבציה פנימית'- אלו בדיוק הערכים אותם הייתי רוצה להקנות לילדי. זו הלא בדיוק הדרך בה הייתי רוצה לחנך אותם. אני רוצה רק לדעת כיצד להשליט משמעת, אני רוצה לעזור לילדי לקחת אחריות על חייו - הלא זה מה שבאמת חשוב בחיים." ובכל זאת, אם האחריות היא מטרה כה חשובה ונחשקית, מדוע קשה כל כך להשיג אחריות אצל ילדים? האם יש דרך כלשהי להביא ילדים להיות אחראים, או שמא נגזר על ההורים להמשיך לרצות באחריות, ועל הילדים להמשיך להיות חסרי אחריות עד שיתבגרו? נסו להזכר בילדותכם שלכם, ובהורכם החוזרים ואומרים: "אתה לא אחראי", כמין בקורת מתמדת על כך, שאינכם עומדים בציפיות ולכן מאכזבים. מדוע, על אף שכל הורה אומר בברור: "אני רוצה שילדי יהיה אחראי", מעט מההורים חווים הצלחה ויכולים לומר שילדם אכן אחראי?

חלק מפתרון בעית האחריות קשור לאופן בו תופס כל הורה את המושג אחריות.

פעמים רבות הורים אינם מגדירים לעצמם בברור מהן ציפיות האחריות שלהם מילדם. לכן, 'בדרך לאחריות' על ההורה לשאול את עצמו: לאיזו אחריות אני מצפה מילדי? והאם ציפיותי מתאימות לגילו של הילד?

כלומר, השאלה היא- לאיזו אחריות מותר לצפות מילדים בגילאים שונים? באלו תחומים ניתן לצפות שהילד יהיה אחראי- ירצה, יבחר ויפעל בכוחות עצמו?

התפתחותית, התינוק נולד חסר אחריות. הוא תלוי בהוריו, הם מאכילים אותו, דואגים לבגדיו, לשנתו, לחום גופו, ואף להפרשותיו. התינוק אומנם מיידע את סביבתו על צרכיו כשהוא בוכה או צוחק אך בפועל הוא אינו מסוגל לדאוג לעצמו באופן עצמאי בשום תחום.

בהמשך ההתפתחות תלות הילד בהוריו פוחתת בהדרגה. התינוק מתחיל לרצות דברים ולפעול באופן עצמאי בתחומים שונים בחייו. הרצון והעצמאות הם הצעד הראשון בדרך לאחריות.

בערך מגיל שלוש הילד מתחיל לקחת אחריות על עשיית צרכיו בשירותים, ובכך הוא מתחיל לקחת אחריות עצמאית על גופו.

בהמשך הילד מצופה לקחת אחריות על תחומים נוספים: להתלבש בעצמו, לאכול בעצמו, לשחק בעצמו, לסדר את חדרו בעצמו, ללמוד בדרכו, ולבחור את עיסוקיו בכוחות עצמו. בהמשך, יוכל לחיות כבוגר את כלל חייו באופן עצמאי.

הורים רבים מתלבטים באילו תחומים ניתן להתחיל לכוון את הילד לאחריות, ובאיזה גיל. כיצד ניתן להמנע מלהיות וותרן מדי ומצד שני לא להיות תובעני מדי.

הורים רבים חשים, שמגיל צעיר ילדים יכולים לקחת אחריות גדולה בהרבה מזו שמייחסים להם. מספיק להיזכר בילדי השואה שבגילאים כה צעירים דאגו למזונם ולקיומם באופן עצמאי לגמרי, מאחר שלא היתה כל דמות בוגרת שתדאג להם. לעומתם ראו את ילדינו, המתקשים לקחת אחריות בנושאים כה פשוטים לכאורה כמו סידור החדר או הכנת השיעורים.

לכן, הורים רבים אומרים: "כשאני הייתי בגילו של ילדי, והורי עבדו שעות ארוכות, אני הייתי אחראי לעצמי ולאחי, הכנתי ועשיתי. לא הייתי חסר אחריות כמו בני, שהכל מוגש לו על מגש של כסף".

תסכולם של הורים אלו מובן. ילדותם שלהם היתה קשה יותר, ובכל זאת הם ידעו להיות אחראים, בעוד ילדיהם מקבלים הכל, ובכל זאת הם אינם מסוגלים לעשות דבר בעצמם. **להורים אלו חשוב לדעת, שההבדל ברמות האחריות נובע מהשוני המשמעותי בתנאי החיים.** ילדי השואה, או להבדיל ילדים שחיו בתנאים קשים אחרים, היו חייבים לדאוג לעצמם, שאם לא, לא היו שורדים. הצורך והכורח הפכו אותם לאחראים בגיל כה צעיר. ילדים שאינם חיים בתנאי מצוקה או מאבק על הקיום, אינם מסוגלים לגייס מתוכם אותה מוטיבציה אדירה לקחת אחריות על חייהם. למזלם, ישנם מבוגרים אוהבים הדואגים להם ולוקחים חלק מהאחריות עבורם.

למעשה, אחריות יתר בגיל צעיר עלולה לבוא על חשבון הילדות. ילדים אינם צריכים להיות לגמרי אחראים לחייהם בגיל צעיר. ישנה רמה אופטימלית של אחריות הטובה להתפתחות. זוהי 'אחריות חלקית' בה הילד סומך על הוריו שיהיו אחראים עליו. כך נשארים לילד כוחות לדאוג לתפקד בהתאם לגילו ולהיות ילד.

אין צורך שילד יקח אחריות על פרנסת הבית כי הוריו יהיו אחראים לכך. אין צורך שיקח אחריות לשלום הבית מתוך דאגה לכך שהוריו רבים ופוגעים אחד בשני. אין צורך שיקח

אחריות על תכנון חייו העתידיים מתוך דאגה לא לאכזב את הוריו, אין כל סיבה שיקח אחריות על סדר יומם של אחיו מתוך חשש שהוריו עסוקים מדי לכך. ואין כל הכרח שיקח אחריות על בריאותו הפיזית או הנפשית, מתוך ידיעה שהוריו אינם עירניים למצוקותיו.

חשוב, שהילד יחווה מידה של תלות במבוגר מתוך בטחון ואמון שידאגו לו. כך יוכל הילד להיות אחראי 'בקטן' בתחומים המתאימים ליכולתו.

ילדים הלוקחים אחריות יתר על חייהם בגיל צעיר נקראים 'ילדים הוריים'. הם עושים את העבודה של הוריהם האמורים לקחת אחריות ולדאוג להם, ובכך מאבדים חלק מילדותם. הם אולי 'ילדים טובים ונוחים להוריהם, אך הם אינם פנויים מספיק להיות 'חסרי אחריות' - שובבים, ספונטניים ועסוקים בדאגות המתאימות לגילם בבית הספר או בחברה. מצוקתם מתגלה לעיתים בפחדים בהתנהגות מופנמת או במתח רב. כך למשל, הילד הבוגר והאחראי פוחד מחושך, או ממחלות, ומבטא בכך באופן עקיף את חרדתו מכך שלמעשה אין מי שדואג לו. בגיל בוגר ילדים אלו עלולים להתקשות להנות מחייהם ולממש את יכולותיהם, כי עול האחריות ממשיך להעיק עליהם ולגזול מכוחותיהם.

אל מול ההורים התובעים 'אחריות יתר' קיימים הורים החושבים: "זהו תפקידי לדאוג לילד ולספק את צרכיו, לכן אין כל צורך שיקח אחריות- אני פה!". הורים אלו ויגנו על הילד גם כשאינן צורך בכך.

ילדיהם של הורים כאלו יהיו כנראה 'ילדים נצחיים'. ילדי 'פיטר פן' אלו לא למדו מעולם 'לקחת אחריות', משום שתמיד היה מבוגר דואג שלקח אותה עבורם. ילדים אלו יגיעו לגיל בוגר חסרי 'מיומנויות אחריות' שכן לא תירגלו אותן בגיל צעיר.

'להורי ההגנה' חשוב לדעת מה 'המחיר' של התנהגותם. פינוק כחלק מביטוי אהבה ואכפתיות של ההורה לילד הוא רצוי ואף הכרחי. ייזכר כל הורה בביטוי 'הפינוק' של הוריו ויזכור עד כמה הפינוק מקל, מנעים ועוזר. פינוק הוא יחס נכון כל עוד הכיוון הכללי של התיחסות ההורה לילדו הוא מתן עצמאות.

כשפינוק נעשה דפוס קבוע בקשר בין ההורה לילד, וניתן במינונים גדולים מדי, הוא הופך להיות הגנת יתר.

הגנת יתר משמעה שההורה עושה דברים במקום ילדו, מתוך מחשבה שילדו אינו מסוגל לעשותם בעצמו. יחס זה של הגנת יתר אינו תומך או מגן על הילד, למעשה הוא מעביר לו מסר של חוסר אמון, ובכך הוא גורם לו לחוש חסר בטחון, ומונע ממנו לפתח את כוחותיו שלו.

לעיתים ההורה פותר לילדו את מצוקותיו עוד לפני שהילד התחיל לנסות להתמודד עמם בעצמו. **הגנת יתר מונעת לקיחת אחריות.** התיסכול גדול במצבים בהם כשהילד גדל, ההורה רוצה להחזיר חלק מאחריות היתר שלו לילדו, אך הילד אינו חפץ בה ואינו יודע מה לעשות עמה. כך הורים העושים את השעורים עבור ילדים ומתקשים להפסיק, או הורים שהרגילו את ילדם שהם פותרים את בעיותיו, והילד מתרגל לנוחות ואינו מסוגל לקחת אחריות עצמאית.

על ההורה לשקול היטב כיצד יוכל לתמוך בילדו, בלא שיעשה את הדברים עבורו, וכיצד

יוכל לתרגל את ילדו בלקיחת אחריות בלא שידרוש ממנו אחריות יתר.

ברוב תחומי החיים נדרש מההורה להפעיל שיקול דעת, על מנת להחליט מתי לתת לילד אחריות עצמאית, ומתי לקחת אותה לעצמו. ברור שכל התנהגות הורית קיצונית אינה רצויה. אין לצפות מהילד לאחריות יתר, ואין להסחף להגנת יתר. על ההורה לזהות את סגנונו האישי ולעדן אותו.

על ההורה להתאים את ציפיות האחריות שלו למאפייני הילד.

על מנת שידע מה מידת האחריות המתאימה לילדו, על ההורה להקשיב לילד.

על ההורה 'להקשיב' לאופיו של ילדו, ולשאול את עצמו:

האם הילד עצמאי מטבעו ונכון להענות לאתגרים, ולכן ניתן לדרבן אותו לקחת אחריות בגיל צעיר. או שמא הילד תלתי וזקוק לבטחון שבהגנת הוריו, ומכאן, שדרישות לאחריות יעוררו בו חרדה ונסיגה.

ההורה יבחן כיצד הגיב ילדו כשניסה לעודד אותו לאחריות בתחום מסוים- האם הילד הסכים לנסות, או מיד נבהל והתנגד?, האם היו סימנים שהאחריות אפשרית, והוא חפץ בה או שמא אינו מסוגל כלל להיות אחראי בתחום המסוים?

לדוגמא, אוריה בת הארבע לוקחת אחריות מסוימת על אחותה בת השנתיים. היא מורידה לה צעצועים ממדפים גבוהים, מגישה לה את המוצץ כשהיא בוכה, וקוראת לאמא כשהקטנה אינה נרגעת. אוריה עושה זאת ללא כל התערבות או בקשה של אמא, אלא מתוך אחריות אישית שלה. אמא של אוריה זיהתה, את פוטנציאל האחריות של בתה בתחום זה, וכעת היא יכולה לנסות להשיג אחריות בתחומים נוספים.

דוגמא נוספת היא של יאיר בן החמש, שבניגוד לאוריה אינו לוקח מיוזמתו אחריות על אחותו התינוקת. במקרה זה אמו של יאיר היא היוזמת את תחילת לקיחת האחריות. אמא ביקשה מיאיר: "תן ליעלי מוצץ כשהיא בוכה כי אני עסוקה". יאיר מציית לבקשת אמו, ומאז הוא מתחיל לקחת אחריות באופן עצמאי, וכל פעם כשיעלי בוכה הוא נותן לה מוצץ.

אוריה יכולה היתה לקחת אחריות ללא עזרת אמה. יאיר לעומתה היה זקוק 'לתיווך' של אמו, שתדרבן אותו לקחת אחריות בכך, שבפעם הראשונה היא ביקשה ממנו, ובהמשך איפשרה לו לפעול בעצמו. בשני המקרים הילדים היו בשלים לקחת אחריות בתחום זה, ותפקיד הוריהם היה לעזור להם בכך.

ההורה יכול להקשיב גם לתנאי חייו של הילד.

ההורה ישאל עצמו: "האם ילדי פנוי עכשו להיות אחראי בתחום מסוים? למשל, אביחי הנכנס לכתה א' עסוק בהתמודדות בבית ספר עם משימות רבות החדשות לו, ולכן יש לשער שאינו פנוי להיות אחראי בו זמנית גם על אחותו הצעירה שאך נולדה. ניתן לדרוש מאביחי להיות ממושמע בתחומים שונים, שכן החוקים והסדר יוסיפו לבטחוננו האישי. ניתן לצפות שימשיך להיות אחראי בתחומים להם היה אחראי עד כה. אין זה סביר שיהיו לו כוחות פנויים להתחיל להיות אחראי בתחומים חדשים כמו סידור הילקוט, או הכנת שיעורי הבית. מובן, שעל ההורה ללמד את הילד בהדרגה לקחת אחריות, אך אין לצפות שידע לעשות זאת ללא הדרכה, ובודאי לא כשהוא עסוק בהסתגלות החדשה לכתה א'. באופן דומה על ההורה להיות רגיש לילדים הנמצאים במשברים אחרים כמו מחלה, גירושין, מתח חברתי או לחץ לימודי, ואינם מסוגלים להיות בוגרים ואחראים במספר תחומים בו זמנית.

מהנאמר לעיל משתמע, שאין לצפות לאותה אחריות מאחים.

אחים בדרך כלל שונים אחד מהשני באופיים ובנסיבות חייהם. מכאן, שהאחריות המתאימה לאחד אינה טובה לשני. לפיכך, מהות האחריות צריכה להיות יחודיות לכל אחד, ועל ההורה להוביל כל אחד מהם בדרכו האישית. כמו בתהליך המשמעת בו 'פנטסיה היחס השווה לאחים' אינה יכולה להתקיים, כך גם באחריות- מכל ילד מצפים לאחריות המתאימה לו.

לסיכום, ניתן לומר שעל ההורה להקשיב לרמה ההתפתחותית הכוללת של ילדו.

ישנם מקומות בהם ההורה לוקח את האחריות לידי מאחר והילד אינו בשל עדיין להיות אחראי בתחום זה. כך למשל, אם ליאת בת השש אינה מסוגלת עדיין לארגן את סדר יומה, כך שיתאפשר לה להכין את שיעוריה, לשחק וגם לנוח, יארגן ההורה עבורה את סדר היום עד שתוכל היא לקחת עליו בהדרגה אחריות. במקרה זה ההורה לא ישחק איתה ב'כאילו' אחריות' אלא יאמר בגלוי: "אני אעזור לך, ואארגן בשבילך את סדר היום, ולכן אני אומר לך מה לעשות". לעומת זאת אם ליאת בשלה לקחת אחריות על טיפול בבובתיה, כי היא מסוגלת לשחק איתן ולשמור עליהן, היא תוכל ליטול את האחריות להחליט בעצמה, איך תנהג עם הבובות ללא התערבות הוריה.

פעמים רבות להורים חסרה הסבלנות להמתין שהילד יהיה בשל, ויוכל לקחת אחריות עצמאית בתחום מסוים. הם מנסים לכפות עליו את האחריות טרום זמנה בדרישות משמעת חוזרות ונשנות.

הדבר קורה בעיקר בתחומים המציקים להורה עצמו, ומעוררים בו חרדה. כך דיאטה לילד שמנמן, ארגון סדר יום לילד מפוזר, או שינוי הרגלים אחרים המפריעים להורה. כדי לפתור את בעייתם שלהם, ההורים דוחקים בילד להזדרז ולקחת אחריות שאינו מסוגל לה עדיין. אצל הילד עוד לא התפתחו המודעות, הרצון והיכולת להיות אחראי. הילד תופס את הוריו הדוחקים בו כבקורתיים כלפיו ופוגעים בו, והוא מנסה להתגונן בפניהם. כך למשל, הוריו של משה בן השמונה מוטרדים מכך שהוא כוסס צפורניים. הם מודעים לכך שצפורניו אינן אסתטיות. כמו כן, הם חוששים שצפורניים כסוסות מעידות על חוסר בטחון. ההורים דוחקים במשה 'לקחת אחריות ולהפסיק לכסוס צפורניים, כדי שייראה טוב יותר'. משה שומע את טענותיהם החוזרות ונשנות כלפיו. הוא אינו מעונין עדיין להפסיק את כסיסת הצפורניים, וגם אינו מבין מדוע הוריו מודאגים כל כך שהרי 'זה לא כל כך מכוער'. משה אומר לעצמו, שהוריו מגזימים, הוא בונה לעצמו הגנות, וטוען ש'צפורניים כסוסות זה דווקא גזעי', ומצד שני בליבו הוא מרגיש שאכזב את הוריו. הוא מרגיש, שהוא כנראה ילד חלש, אם הוא לא מצליח להפסיק לכסוס את צפורניו כפי שמצפים ממנו. שנים של לחצים הוריים על משה 'להיות אחראי ולהפסיק לכסוס את צפורניו' יגבו מחיר יקר של מתח ביחסים ביניהם, ופגיעה בדמוי העצמי של משה. פגיעות אלו עלולות בפני עצמן לחזק את נטייתו של משה לכסוס את צפורניו.

כשיגיע משה לגיל בו יתחיל הוא להיות מוטרד ממראה צפורניו יתכן שיקשה עליו לגייס כוחות ולשנות את המצב. לאחר שנים של חווית כשלון בנושא זה, הוא יחשוב לעצמו 'אני לא מסוגל להפסיק לכסוס צפורניים'.

לעומת זאת, אם הוריו של משה היו 'מתאפקים' ולא מפעילים עליו לחץ רב טרום זמנו, אם הם היו מפרידים בין צרכיהם שלהם, שמשה יפסיק לכסוס צפורניים, לבין צרכיו של משה, שעדיין לא היה בשל לכך, היו יכולים ללוות אותו בהדרגה בדרך לאחריות בה חפצו. ההורים היו יכולים להעיר למשה מדי פעם 'הצפורניים שלך תראינה יפות יותר אם תהיינה ארוכות יותר'. אולי היו מדרבנים אותו 'נסה להפסיק לכסוס צפורניים למשך יומיים ותראה מה קורה', והיו מחזקים אותו על הצלחות קטנות 'השבוע התאמצת והצלחת לא לכסוס צפורניים'. הם היו מתאפקים מלנזוף בו או לנסות לזרז אותו. כשיגיע משה לגיל המתאים **בשבילו להפסיק לכסוס צפורניים, יוכל למצוא בתוכו את הכוחות לבצע זאת באחריותו המלאה.**

במקרה זה- הלחץ לאחריות טרום זמנה יוצא בהפסד, ובאי השגת האחריות בה חפצים. האיפוק לעומתו מאפשר לאחריות להגיע בבוא זמנה הטבעי.

דומה הדבר לשתיל קטן המנסה לבסס את שורשיו הרכים באדמה. אם ישתלו אותו במרחק מספיק משתילים אחרים, תוכל האדמה להזין אותו, והוא יגדל ויתחזק במרחב שפינו לו. לעומת זאת אם ינסה השתיל להחדיר את שורשיו הרכים ליד עץ ותיק ששורשיו החזקים משורגים סביבו, לא תוכל האדמה לתת לו את המזון הנדרש לו והוא יבול. כך גם 'שתיל האחריות' של הילד הצעיר.

אם 'שורשי האחריות' ההורית ישתלטו על תחום המחיה של הילד, לא יוכל לקבל את התנאים הנדרשים לו כדי לחזק ולפתח את אחריותו שלו, שהיא רכה ופגיעה בתחילתה.

לפיכך, על ההורה להקשיב היטב למאפייני ילדו ולהתאים את האחריות לצרכיו. הילד יהיה אחראי 'כמידת יכולתו' ולא 'כמידת רצונו' של ההורה.

מלבד ההקשבה לילד- על ההורה להקשיב לעצמו.

במיוחד על ההורה להקשיב למחשבותיו ולציפיות המהוות לעיתים מכשול לאחריות.

ישנן מחשבות המאפיינות הורים, כשהם ניגשים למשימת הקניית האחריות לילדם. מחשבות אלו משפיעות על ההורים, ופעמים הן מעכבות בעדם מהקניית אחריות. הקורא מוזמן לזהות את מחשבותיו שלו בין המחשבות הפנימיות של הורים כמותו. כשיזהה מי מהמחשבות יוכל לערוך עמה דיאלוג ולשנות אותה.

חלק מהמחשבות הפנימיות של ההורה עוסקות ב'פנטסיות האחריות'.

כדי לזהות מחשבות אלו ההורה יכול לשאול את עצמו:

איך נראית בעיני האחריות האידיאלית? איך הייתי רוצה 'שתראה האחריות' של ילדי? הורים רבים מעלים בעיני רוחם, ילד, שעושה את המעשים הנכונים מתוך מודעות עצמית שלו לחשיבותם. ילד שאין צורך להזכיר לו, להעיר לו, ולבדוק את תפקודו. הם מדמיינים ילד אחראי ככזה שמרגע שלקח על עצמו לעשות משהו, הרי שהוא עסוק בו, ולא ירפה עד שהדבר יתבצע לשביעות רצון ההורה.

בפנטסיה, האחריות מתממשת באופן קל ומלא, ומסבה בכך עונג רב להורה. במציאות לעומת זאת, קשה הרבה יותר להשיג את האחריות הרצויה. במציאות הילדים 'אחראים לפעמים', 'אחראים בנושאים המתאימים להם', 'אחראים היכן שמאפשרים להם'. ילדים אף פעם אינם 'אחראים תמיד' או 'אחראים באופן מלא'. בודאי, שילדים אינם 'אחראים על פי המצופה מהם'.

לפיכך, ויתור על 'פנטסית האחריות המושלמת' תאפשר להורה להנות ממעט האחריות הקימת. היתור גם יפחית כעסים ואכזבות, ויגביר את הסיכוי שהורה יפעל באופן שקול לעידוד האחריות.

חשוב לא פחות שהורה יבדוק- מהם הסטנדרטים של האחריות לפיהם חינכו אותו? למשל, האם דרשו ממני מגיל צעיר להיות אחראי לאחי הצעירים, לשיעורי, לחברי, ולבילוי שעות הפנאי שלו, או שהורי 'עשו בשבילי' דברים, ולא דרשו ממני אחריות עד גיל מבוגר. וכיום כשהורה מבוגר ישאל עצמו- "מה הסטנדרטים של האחריות בהם אני מאמין?" כשיזהה ההורה את הסטנדרטים שלו לאחריות, יוכל 'לקחת עליהם אחריות'. ההורה יוכל להפעיל שיקול דעת ולא לפעול באופן אוטומטי על פי ציפיותיו.

בנוסף יכול ההורה לשאול עצמו- באיזו מידה אני נוטה להתערב ולשלוט בחיי ילדי?

כך למשל, יכול הקורא לבדוק האם לדעתו עליו להתערב ולהחליט בעצמו מה יאכל ילדו, כיצד יארגן את סדר יומו, כיצד יבזבז את דמי הכיס שלו או מהן התוכניות בהן יצפה בטלוויזיה?. האם ירשה לילדו להיות אחראי בעצמו על משימות בית הספר השונות כמו שיעורי הבית, המבחנים או הכנת הילקוט? ומה לגבי הרגלי הנקיון שלו, סידור חדרו, האופן בו הוא מתלבש, ויחסיו עם חבריו או אחיו?

הורים רבים אומרים לעצמם: "אני אחראי על חייו של ילדי, ולכן אני אכונן אותו בדרך הנכונה". הורים רואים עצמם, בטעות, 'המומחים' לניהול נכון של חיי ילדם. הם יודעים מה נכון עבורו ומה כדאי לו לעשות. יש הורים האומרים: "אני יודע טוב יותר מילדי מה טוב בשבילו". הורים רוצים שליטה על סגנון חייו של הילד, כדי להבטיח שיתפתח באופן הרצוי להם.

למעשה, שליטת היתר המנסה לכוון את חיי הילד, מקשה עליו לשלוט בעצמו על חייו ולכוון אותם כרצונו, באחריות אישית.

לפיכך, רצוי שהורה יקבל את העובדה, שהילד, ולא ההורה, הוא המומחה לניהול חייו,

והוא האחראי להם מתחילתם. תפקיד ההורה הוא לסייע לילד, תוך הקשבה לצרכיו ולנטיותיו, אך לא לשלוט בחייו.

פעמים רבות הורים משליכים את רצונותיהם שלהם על הילד, ולא 'משאירים מקום' לרצונו של הילד. הורים רבים אומרים לעצמם: "אני רוצה שיהיה חשוב לילדי להצליח", "אני רוצה שיתעניין בתחומים מסוימים", "אני רוצה שישקיע מאמץ"

ההורים רוצים 'לשתול' בילד את המוטיבציות החשובות להם, שלא בהכרח חשובות לו.
ההורים רוצים לגרום לילד 'לעשות מרצונו' דברים שרוצים עבורו. זו למעשה כפיית משמעת במסווה של אחריות. לעיתים הילד נענה לציפיות מרצון ולעיתים תוך התנגדות ומאבק. לעיתים קל לו להתעניין במדע למשל, כפי שרוצים הוריו, או להתחבר עם סוג מסוים של ילדים, ולעיתים הציפיה נוגדת את אופיו ומכבידה עליו. בכל מקרה, **ציפיות ההורים מקשות עליו להגדיר ולממש את רצונו שלו. רצון זה הוא, כידוע, הבסיס לאחריות אישית.**

רצוי, שכל הורה יזכור, שהצורך בשליטה מתנגש עם רצונו של ההורה לתת לילד עצמאות ואחריות.

כשהילד גדל הוא מתחיל להפגין את רצונותיו האישיים השונים לעיתים מאלו של ההורה. כך למשל, הילד רוצה לבלות עם חבריו ולא עם משפחתו, רוצה לשחק כדורגל ולא לקרוא ספרים, או רוצה להגיע לחוג בכוחות עצמו, ללא עזרת ההורה.

ההורה מגיב לגילויי העצמאות ברגשות אמביוולנטיים. מחד, קיימת אצלו שביעות רצון מההתפתחות החיובית, שפירושה, שילדו מסתדר בעצמו ומגלה תושיה. מאידך, שואל עצמו ההורה: "האם ילדי עדיין צריך אותי? האם אני עדיין חשוב ומשפיע על חייו?". התרחקותו של הילד משליטת הוריו, מאיימת ומעוררת אצל הורים רבים חרדה.

ההורה חושב לעצמו: "רציתי שילדי יהיה עצמאי ואחראי, אבל אני מאבד שליטה והשפעה על חייו". הילד עלול להתנגד לדעת ההורה, לריב ולהתווכח, וההורה ירגיש, שילדו כבר 'אינו שלו' כבעבר. כדי להפחית את התחושה הקשה של הניתוק, עלולים הורים רבים להגביר את שליטתם על הילד, ולא לאפשר לו להיות אחראי כרצונו.

לדוגמא, מורן בת הארבע עשרה עצמאית בתכנון סדר יומה ובילוייה. היא מבלה את רוב שעותיה עם חברותיה, אותן היא משתפת בחייה האישיים. הוריה מרוצים מכך שמורן מנהלת את חייה בהצלחה. עם זאת, העצמאות של מורן מאיימת עליהם. ההורים אינם יודעים מה עובר עליה ברוב שעותיה, והם חשים מרוחקים, לא מספיק משמעותיים ולעיתים אף לא רצויים בעולמה המבוסס ברובו על חברותיה.

עולה בהם לעיתים דאגה, שמא כחלק מהתיפקוד העצמאי מורן עלולה להסתבך בבעיות כמו סמים, סיגריות, או מין שאינם מתאים לגילה.

רגשות אלו עלולים להוביל את ההורים לנסיון שליטה מוגבר על מורן בתחומים בהם עדיין הם המחליטים. כך למשל יתעקשו על שעת החזרה מהבילוי, ולא יאפשרו לה להביע את דעתה בנושא. או שיתעקשו על דרך הלבוש, שלא תהיה חושפנית מידי, אף אם הדבר מקובל בקרב בנות גילה. **קטן הסיכוי, שההורים יתנו למורן אחריות מיוזמתם.**

הצורך בשליטה גובר כאשר ההורה אינו סומך על ילדו, שידע לנהל את חייו כראוי.
הורים רבים ניגשים למשימת הקניית האחריות מתוך חווית לחץ פנימית. הם

חוששים: "ילדי לא מצליח לעמוד בדרישות העומדות בפניו, הוא מפוזר, או רגזן או בעל חולשה אחרת, ולכן אני צריך לעזור לו להסתדר". לפעמים הורים טוענים: "הילד לא יודע לבחור נכון, הוא טועה, הוא נכשל ובודאי שהוא לא יודע לקחת אחריות".

הורים מתפקדים לעיתים כ'סיירת מחפשי הפגמים'. הם יודעים לגלות ביעילות רבה את מגבלותיו של הילד. אך הם פחות מצליחים לגלות את כוחותיו, שהם הבסיס לאחריות. כך למשל, קל לראות את הפגם בילד המתעמת עם מוריו. קשה יותר לזהות את רוחו העצמאית והיצירתית המקשה עליו להסתגל למסגרת, אך אולי תעזור לו בהמשך חייו. קל יותר לראות, שלילד 'אין מספיק חברים', וקשה יותר לחשוב, שאולי יש לו יכולת לברור את חבריו לפי צרכיו, ולהיות נאמן לדרכו בלי להכנע ללחצים חברתיים.

הורים לא סומכים על ילדיהם, כי 'הם קטנים עדיין, ולא יודעים מה צריך לעשות', או כי 'הם לא יודעים להסתדר'. **הורים רבים נוטים לרחם על ילדיהם 'הבלתי מסוגלים', ורחמים הם רגש 'חותך אחריות'.** כשמרחמים על מישהו אין מאמינים בכוחו להתמודד באופן עצמאי, לפיכך גם אין סומכים עליו, ואין נותנים לו אחריות.

כל הורה יכול לשאול עצמו בכנות- עד כמה הוא סומך על ילדו?

אם יצליח ההורה להאמין בילדו באמת, ולא רק באמירות חיצוניות- יוכל להטיל עליו אחריות. אם ההורה יאמין בכוחותיו של ילדו, גם אם הם עדיין חלקיים, אזי יוכל לאפשר לילד לקחת אחריות. הילד אולי ימעד, ויתקשה, אך בהדרגה יפתח את כישורי ההתמודדות שלו, הוא יחזק את אמונו בעצמו, ומכאן שירצה ויוכל ליטול אחריות על חייו.

הצורך בשליטה גובר גם כשהורה חש צורך להגן על ילדו מפני סכנות.

הצורך גובר במיוחד במקומות בהם ההורה אינו סומך על ילדו, שידע להסתדר בעצמו, ואז צריך לעזור לו. ההורה חושב למשל: "אם הוא ימשיך לא להכין שיעורים יעיפו אותו מבית הספר", או "אם הוא ימשיך לבזבז כספים, הוא לעולם לא ידע לנהל את חייו בעתיד".

להורה תסריטי עתיד קשים השואלים: "איך ילדי יסתדר בעתיד בתוך אדם בוגר אם עכשו כל כך קשה לו?". ההורה החרד מקטטורפה העלולה לקרות, חש שילדו חי 'על קצה הצוק' ועומד ליפול כל רגע. מתוך תפיסה זו ההורה מתקשה לתת לילד להיות אחראי באופן עצמאי, והוא לוקח את כל האחריות כדי 'להציל את המצב'.

פעמים רבות ההורה אינו עוצר לבדוק את 'גבולות הסכנה' אותה הוא מייחס להתנהגות ילדו. אולי לא יעיפו את הילד מבית הספר, ואולי בזבז הכספים הוא זמני, ולא ימנע מהילד להתנהג בשיקול דעת בעתיד. ההורה החרד מאסון, יצמצם את טווח ההתנסויות שהוא מאפשר לילדו, במיוחד הוא לא יאפשר לו להכשל או לסבול, ובכך הוא לא יתן לו לחוות את התוצאות הטבעיות של התנהגותו, ויקשה עליו לקחת עליה אחריות.

לעומת זאת, אם יאמר לעצמו ההורה בהגיון, שרוב הקשיים אינם מתפתחים לכדי אסונות, וכי התמודדויות עשויות להקנות חוסן וכוחות, יוכל לאפשר לילד להתנסות בחוויות השונות שהחיים מזמנים לו, בדרך לרכישת אחריות.

ולסיום, נציין 'צורך הורי' נוסף המתנגש עם הרצון לתת לילד אחריות, והוא-

הרצון של ההורה בנוחות.

חישובו על מצב שבו ההורה חוזר לביתו בסופו של יום עבודה מתיש, והוא מגלה שהבית מבולגן, צעצועים מפוזרים, וכלי האוכל עדיין מלוכלכים במטבח. ההורה עיף מיומו העמוס, וחושב: "אין לי סבלנות לחכות, עד שילדי יכניס את הכלים למדיח כפי שסוכם עמו. עדיף שאעשה זאת במקומו, כדי שזה יגמר מהר יותר". או שההורה חושב: "אין לי כוח להזכיר לילדים ללכת לטייל עם הכלב למרות שזו אחריותם. עדיף שארד עם הכלב בעצמי ואפטר מהענין מהר".

הרצון להיפטר מהאי נוחות מביא את ההורה לעשות את המשימה במקום ילדו, ובכך מונע ממנו את האפשרות להיות אחראי.

פעמים רבות להורים אין סבלנות לקצב ולשגיאות, שהם חלק הכרחי בכל תהליך למידה. כך למשל, הם רוצים שהילד יגיש לבית הספר עבודות ברמה גבוהה, והם חסרי סבלנות לניסוחים החלקיים או הקצרים של ילדם. הם 'משכתבים' עבורו את העבודה על מנת לשפר אותה.

או מצב אחר, בו אבא רוצה שאלעד בן הארבע ילמד לאכול בעצמו ללא עזרה, אך בסיומו של יום ארוך, כשמהדורת החדשות מתחילה תוך חמש דקות, נוח לו להאכיל אותו בעצמו, ולוותר על האחריות..

אין ספק, שנוח הרבה יותר לעשות עבור הילד את המשימה, ולהיפטר ממנה, מאשר ללוות את הילד בתהליך הלמידה העצמאי שלו, שיוביל אותו בהכרח לאחריות. מתברר, שרוב ההורים מצהירים שהם רוצים שילדם יהיה עצמאי ואחראי, אך רובם אינם מוכנים לשלם את מחיר חוסר הנוחות הכרוך בתהליך הלמידה.

מובן, שילד עצמאי ואחראי הוא מקור לגאווה, אך 'בדרך' להישג זה קיים מחיר של אובדן השליטה, אובדן הנוחות ולעיתים אף חרדות באשר ליכולתו של הילד להסתדר בכוחות עצמו. בסופו של תהליך מגיעים רוב הילדים לאחריות הרצויה, בעיקר אם להוריהם היתה סבלנות ללוותם בתהליך ללא התערבות יתר.

ניתן לומר שצרכי השליטה, ההגנה והנוחות עלולים לחבל ברצונו של ההורה לתת לילדו להיות אחראי.

כל הורה יכול לזהות את דיבורו הפנימי עם עצמו המערב צרכי שליטה, חוסר אמון בילד, וחוסר סבלנות לתהליך ההדרגתי בו הילד מבסס את אחריותו. דיבור פנימי כזה אינו מאפשר לתת לילד אחריות.

לעומת זאת יכול ההורה לבסס לו דיבור פנימי אחר, המאפשר לילד מרחב והתנסויות המפתחים אחריות.

ההורה יכול לומר לעצמו בענווה, אך בבטחון: "אני לא מכתוב לילדי את סיפור חייו, אני מסייע ומאפשר לו לכתוב את סיפור חייו. אני נותן אמון בכוחותיו להתמודד עם קשייו, לבחור כהלכה, ולקחת אחריות על תוצאות מעשיו. אני כאן לצידו של ילדי, להקשיב, לתמוך, לעזור, אך לא כדי לעשות דברים עבורו. אני אחראי על חיי, ומאפשר לילדי להיות אחראי על חייו שלו".

מדיבור פנימי 'מעודד אחריות' זה ניתן לעבור לחלק השני של הפרק ולבדוק-

מהן הטכניקות המקדמות אחריות?

כיצד עוזרים לילדים לקחת אחריות על חייהם?

הטכניקה הראשונה לעידוד אחריות היא:

להקנות לילד אחריות בדרך של חיקוי מודל האחריות ההורי.

ניתן לעודד אחריות אצל הילד באמצעות התנהגות הורית המדגימה אחריות. על ההורה כמודל להשתלדל לקיים בחייו הוא את מידת האחריות לה הוא מצפה מילדו.

הילד יהיה אחראי במידה בה ייחשף להורה שהוא בעצמו אחראי על חייו. הילד צופה בהוריו ולומד מהם. הילד רואה את הוריו במצבי חיים שונים. בודק אם הם לוקחים אחריות על חייהם או שהם חשים שהגורל מנהל אותם, ומאשימים אחרים בקשייהם. לפיכך יש הגיון שההורה יבדוק את התנהגותו שלו, ואת מידת האחריות שבחיו. כך ידע באיזו מידה הוא מהווה 'מודל אחריות יעיל לילדו.

בדיקת האחריות ההורית תיעשה לפי מרכיבי האחריות: רצון, בחירה, שיקול דעת ואמון בכוחות.

יש טעם, שההורה יבדוק באיזו מידה אכן קיימת בחירה בחייו, או שמא הוא נכנע לאילוצים, ומתרץ בכך את קשייו.

כך למשל, האם שומע הילד את הוריו מקטרים ללא הרף על העבודה או על בן משפחה כל שהוא המעצבן אותם, אך אינם עושים דבר לשנות את המצב.

האם ההורים מתרצים את חוסר המעש בכך ש"ממילא כלום לא יעזור" או "אין לי אפשרות לעשות עכשו שינוי- הילדים קטנים, אין כסף, אין כוח".
ילד הגדל לאורם של 'הורים מתרצים' יתרץ אף הוא את קשייו, ולא יקח עליהם אחריות.

באותו אופן יבדוק ההורה מה תגובותיו כשהוא נתקל בקשיים או כשלונות בעבודה או במשפחה.

האם ילדו שומע ממנו אמירות של אחריות, כמו: "ישנה בעיה, ואני צריך לחשוב איך לפתור אותה", או -"אני צריך לבדוק מה גרם לבעיה ולראות מה אני יכול לשפר", או -"יכול להיות שטעיתי, ואני צריך לחשוב על דרך אחרת לטפל בבעיה"
או שמא הילד שומע בדרך כלל אמירות המטילות את האחריות לקושי על האחר ללא אחריות ובדיקה עצמית. כך: "אני הייתי בסדר אבל אחרים קלקלו לי", "אני צדקתי, והוא טעה", "או "הוא לא היה פייר, ולכן יש בעיה"

באופן דומה להתנהגות הוריו כך הילד ילמד אם לקחת אחריות על קשייו, ולנסות לשפרם, או שילמד להטיל את האחריות לקושי ולפתרונו על 'האחר האשם'.

ההורה יכול גם לבדוק, האם ילדו רואה סביבו הורים 'מקבלי החלטות', שבדרך כלל פועלים מתוך שיקול דעת, או שהוא רואה הורים המגיבים באימפולסיביות ללא מחשבה נוספת?

באותו אופן האם המשמעת בבית שרירותית ונוקשה, ובכך מעודדת ציות מפחד או, שהמשמעת מנומקת, ובכך מעודדת אחריות?
כך למשל, כשהורה כועס, האם הילד רואה אותו מתפרץ וצורח ללא כל שיקול דעת, וללא כל לקיחת אחריות על תוצאות התנהגותו, שאולי פגעה והשפילה ללא צורך?
או שמא הוא רואה הורה שאומנם כועס, אך גם מתאפק, שוקל, ומגיע להחלטות מתוך חשיבה (על העונש למשל). ואם ההורה צעק ופגע, האם הוא יודע לקחת אחריות ולומר: "טעיתי, אני מצטער"?

האם הילד רואה את הוריו מתלבטים או שתמיד הוא רואה אותם 'יודעים' ו'חכמים'?
האם הילד רואה בהורה מודל יומיומי לקבלת החלטות, המדגים לו כיצד מתלבטים וכיצד מחליטים? אולי הוא אינו יודע כלל כיצד אדם מגיע להחלטה, והוא טועה לחשוב שהחלטות נוצרות מעצמן?

כך למשל, כשהורה עייף או מוטרד ואינו חפץ ללכת לעבודה. האם הילד ישמע אי פעם את ההורה אומר: "אני כל כך עייף והייתי רוצה להישאר בבית, אבל אני חייב להתייצב בעבודה כי צריכים אותי שם, אני אנוח בערב"? . משפט קצר זה אותו יכול להבין גם ילד קטן, מלמד אותו, שהתנהגות אחראית מערבת התלבטויות רבות. לאדם אחראי מותר לרצות 'חיים

קלים' -להישאר בבית למשל, אך הוא **מגייס כוחות** התמודדות ובכל זאת מגיע להחלטה האחראית ללכת לעבודה ולמצוא פתרון לעייפות במועד אחר. **באופן דומה להוריו יוכל הילד להרשות לעצמו להרגיש חוסר רצון ללמוד למבחן או לעזור בבית, אך בכל זאת הוא יתנהג באחריות ויעשה את המוטל עליו.**

לשם הדגשת מסרי האחריות יכול ההורה ללוות את התנהגותו האחראית בהסבר מילולי קצר. במיוחד חשוב להדגיש במילים את ההתלבטויות והקשיים המלווים את ההתנהגות האחראית. כך יוכל הילד לחוש, שלמרות הקושי- אחריות היא 'התנהגות אפשרית', אפשר להתיידד עמה להפוך אותה לחלק מחיי היום יום.

כך למשל, אמא נוהגת ברכב ועינת בת השש עמה. עינת צופה בהתנהגותה של אמא המתמודדת עם התסכולים הרבים המעורבים בנהיגה בכביש. אמא הגיעה לצומת ואור הרמזור התחלף מול עיניה מאדום לצהוב. אמא עצרה ולא חצתה את הצומת. אמא יכולה לומר לעינת: "רציתי לחצות את הצומת כי אנחנו ממהרות, אך זה לא היה אחראי מצדי כי אולי מישהו היה מגיע מהצד השני וזה היה מסוכן. אז בחרתי לעצור". עינת מבינה מהארוע **שהתנהגות אחראית מערבת איפוק.** רב הסיכוי שאף היא תלמד בהדרגה להתאפק. למשל, תנסה להמנע מאכילת ממתקים מרובה גם כשהיא מאוד חפצה בהם. או בדוגמא אחרת, אלון בן השמונה שומע את אבא מתלונן בפני אמא על כך שהם במצב כספי קשה, ועליהם להצטמצם כי חסר להם כסף. הוא שומע את אבא אומר: "אנחנו צריכים לגלות אחריות ולבזבז פחות, עד שהמצב ישתפר". למחרת הוא הולך עם אבא לסופר מרקט. בסיורם בין המדפים הוא רואה את אבא מביט במוצרים שונים ובוחן את מחירם, במקרים מסוימים הוא מניח את המוצר בעגלה ובמקרים אחרים הוא מחזיר אותם למדף. אבא אומר לאלון: "מאוד הייתי רוצה לקנות לנו את הגבינה החדשה והמיוחדת הזאת, אבל היא יקרה מידי, ונוכל להסתפק בגבינה האחרת שמחירה זול יותר". אלון מבין מהארוע **שאחריות מערבת שיקול דעת, ובחירה במסגרת האפשרויות הקיימות.** יש לקוות שבאופן דומה הוא ילמד בהדרגה לתכנן את קניותיו באחריות, כיום במסגרת אפשרויות דמי הכיס שלו, ובהמשך חייו במסגרת המשכורת שלו.

מיותר לציין, שאם אמא היתה אומרת לעינת "תהיי אחראית וזהירה בכביש" ובעצמה היתה חוצה את הצומת בפזיזות, עינת היתה מושפעת יותר מההתנהגות חסרת האחריות של אמא מאשר מהאמירה המילולית.

כך גם לגבי אלון. אם היה שומע את אבא אומר לו: "תהיה חסכן ואחראי, ואל תבזבז סתם את דמי הכיס שלך", ולמחרת היה רואה את אביו קונה ברוחב יד למרות המחסור הכספי, היה מתקשה להבין מהי אותה אחריות עליה מדובר, ומכאן שהיה מתקשה להתנהג לפיה.

כחלק ממודל האחריות שההורה נותן לילדו הוא יכול לשוחח עמו על ערכיו.

טכניקה נוספת לחיזוק האחריות היא: שיחה על ערכים.

ערכים הם פעמים רבות 'מפת הדרכים' לפיה מוצאים את דרכי ההתנהגות האחראית. כך למשל, יושר, עזרה לזולת, חריצות, איפוק, תכנון או הגינות הם ערכים שלאורם נבנית האחריות האישית.

כשיש לאדם ערכים מופנמים משלו הוא נעזר בהם למשמעת עצמית- ללקיחת אחריות גם במצבים שאינם בהכרח נעימים. הערכים הם כמו הגה המכוון את המכונית 'בתוך תחומי הכביש' על מנת שלא תסטה לשוליים ותיפגע.

אמונה בערכים עוזרת לאדם להיות אחראי גם במצבים בהם היצרים מפתים לוותר. כך למשל, אם אני מאמין בערך של תכנון לטווח ארוך, ייקל עלי להיות אחראי ללימודי מתוך ידיעה שהם ישפיעו על עתידי. לעומת זאת, אם הערך המנחה אותי הוא 'סיפוק מיידי', יש לשער, שאתפתה בקלות לבילויים מהנים במקום להשקיע ולהתאמץ בלימודים.

פעמים רבות הורים מבלבלים בין 'הטפות מוסר' ל'שיחות על ערכים'.

אין טעם לומר לילד שוב ושוב: "תהיה אחראי", אין תועלת בהסברים חוזרים על 'חשיבות האחריות'.

באותו אופן אין טעם להאשים את הילד בהתנהגות לא אחראית. חסר תועלת לומר: "בגלל הרעש שלכם אני לא יכולה לנוח בצהריים" או "אם הייתם עוזרים לי, הייתי גם אני יכולה לצפות בטלוויזיה".

הטפות מוסר אינן מובילות לאחריות- הן מותירות את הילד בתחושת אשמה ובקורת על כך שנכשל ואינו אחראי. האשמה מגורם חיצוני לעולם אינה מביאה לאחריות, לא אצל ילדים וגם לא אצל מבוגרים. האשמה יכולה אולי להביא לציות, או לשיפור זמני מתוך תחושת אי נעימות. בכל מקרה האשמה אינה יכולה להוביל להתנהגות אחראית הנובעת מתוך מוטיבציה פנימית, וצרכים של האדם.

באופן פרדוקסלי, ככל שההורים יותר מאשימים ומטיפים, כך יתקשו הילדים לפתח אחריות. האשמה, הטפה ואחריות אינם דרים בכפיפה אחת.

הטפות מוסר והאשמות באות בדרך כלל ממקום של כעס ותיסכול. למעשה, ההורה רוצה 'להכתיב ערכים' ולומר לילד 'איך צריך להתנהג, ומדוע התנהגותו לא היתה תקינה'. זוהי למעשה דרישת משמעת פשוטה המושווית במילים של ערכים. **על ההורה להפרד**

מהפנטסיה, שהילד יהיה 'שיכפול ערכי' שלו. על ההורה להבין שאי אפשר לדרוש ערכים באופן דומה למשמעת, **משמעת- דורשים! ערכים ואחריות- מציעים.**

בעיה נוספת היא, שבהטפות מוסר ההורה מדבר בדרך כלל על 'ערכים ניצחיים' - אידאלים שיש ללכת לאורם בכל מחיר ובכל מצב. כך מועברת דרישת 'ראה וקדש' להיות דובר אמת, הוגן, צודק, ומשתף פעולה בכל תנאי, וללא התייחסות לנסיבות או לקשיים במציאות. תובענות האידאלים היא טוטאלית ובלתי מתפשרת, כך שאין מקום ואישור לחולשות אנוש. במצב כזה האדם מוצא עצמו בדרך כלל בעמדת מואשם על אי יכולתו לשלוט ברגשותיו ולציית לאידאלים.

כי מי יכול באמת להיות תמיד ישר, צודק, הגון, נדיב ומתחשב בזולת? ומה האדם אמור לעשות עם רגשות הקנאה, הכעס, הנקמנות, והרגשות האנוכיים המובילים אותו לרצות ראשית כל, את טובתו לפני טובת האחרים? האם סליחה עצמית, 'פירגון' לחולשות, ונכונות להקל על עצמך פחות חשובים מערכי חריצות, דייקנות ורמת ביצוע?

המציאות לעולם אינה פשוטה כמו באידיאולוגיה. לעיתים במציאות יש צורך 'בשקרים לבנים', לא תמיד קיימת האפשרות להיות הוגן, ולעיתים לא מתאים להיות משתף פעולה. כשהורים מדברים על 'ערכים ניצחיים', במלל צדקני, הם הופכים אותם לבלתי ניתנים ליישום בחיי היום יום. הילד יאמר לעצמו: "זו עוד דרישה חינוכית בלתי אפשרית של הורי", הוא יפתח ניכור ועוינות ל"ערכים הרודפניים", וימצא דרכים להתחמק מהם. הערכים יישארו מוזנחים ומכוסים אבק על המדף הצדדי באישיות הילד.

לעומת הטפות המוסר, שיחות על ערכים, הן דרך מומלצת באמצעותה חושף ההורה את הילד לערכים המנחים את חייו.

שיחות על ערכים נערכות בעת רגיעה כחלק מתקשורת שוטפת בין ההורה לילדו. השיחה נערכת במקביל לארועי היום יום המזמינים התייחסות ערכית כלפיהם. כך למשל, יובל בן העשר מתכנן את מסיבת יום ההולדת שלו, ומרכיב את רשימת הילדים המוזמנים. אביו הנמצא לצידו שם לב שיובל אינו כולל בהזמנה את נעם, שלומד בבית ספר מיוחד עקב קשיי למידה. האב מציין בטון דיבור ניטרלי: "אני רואה שלא הזמנת את נעם". יובל עונה: "אבל הוא אינו לומד איתנו יותר". אבא ממשיך: "לנעם אין הרבה חברים בגלל שהוא לומד רחוק, אולי כדאי שתשמח אותו בהזמנה ליום הולדתך?". יובל חושב לרגע ואומר: "אולי, למה לא בעצם?".

אבא אינו ממשיך בנאום על חשיבות הערכים של חברות ועזרה לזולת. תפקידו הסתכם 'בזריעת הרעיון' המקשר בין הערכים לביטוי ההתנהגותי שלהם .
אבא מציע ליובל את הערך, הוא מאפשר ליובל **לבחור** אם להזמין את נעם, ואינו כופה עליו את דעתו.

בשיחות על ערכים ההורה אינו מכתוב לילד באיזה ערך להאמין ואיך להתנהג, אלא הוא חושף אותו לערך, ומזמין אותו לבדוק את הערך בחיי היום יום.

ההורה מקווה, שהילד יראה את היפה והמועיל שבערך וירצה גם הוא לחיות לאורו. כך למשל, אם יובל אכן יזמין את נעם ישבח אותו אבא ויאמר: "זה מאוד חברי מצידך, אני גאה בך". בכך האב יחזק את יובל על התנהגותו הערכית.
בנוסף, נועם ישמח כנראה בהזמנה, ושמחתו תהווה חיזוק נוסף ליובל, שיוכל לומר לעצמו: "עשיתי מעשה טוב". הסיפוק האישי ידרבן אותו להתנהגויות דומות בעתיד.

ב'שיחות ערכים' ההורה מאפשר לילד להתלבט ולשקול את הרווחים וההפסדים שבערך, על מנת שיוכל לבחור אם לפעול לפיו.

כך למשל, אמא מספרת להילה בת החמש ארוע שהתרחש במשך היום. "נסעתי בדרכי הביתה מהעבודה, ופגשתי בדרך אדם קשיש התקשה ללכת ומבקש עזרה. עצרתי והסעתי אותו לביתו". אמא מוסיפה ואומרת: "הרגשתי מאוד טוב שיכולתי לעזור".
הילה שואלת את אמא: "אבל היית צריכה להסיע אותו רחוק, וזה סתם מעצבן".
ואמא עונה: "נכון, זה לפעמים מעצבן לעשות עוד סיבוב באוטו, אבל זה היה שווה".
אמא מאפשרת להילה לבדוק את ההפסד שבעזרה לזולת, (לעיתים זה בזבוז זמן), ומציגה להילה את עמדתה שהרווח שווה את המחיר (בגלל תחושת הסיפוק).
בעתיד תבחר הילה בעצמה באלו תנאים תעזור גם היא לזולת.

בעולם המודרני, שהוא טכנולוגי ומשתנה במהירות, לא ברור מה הם הערכים המקובלים, ומי רשאי להקנותם.

האם זו הדת, המדינה, מוסדות החינוך, החברים, המדיה או ההורה בלבד?
על ההורה להשקיע מאמץ ומכוונות על מנת 'לנצח' את מתחריו 'בקרב על הערכים'.

במיוחד קיים מאבק בין הערכים אותם רוצה ההורה להעביר לילדו לבין הערכים המוקנים לו על ידי המדיה.

מספר השעות, שילד ממוצע מבלה מול 'המסך הקטן' גדול לעין שיעור בדרך כלל, ממספר השעות שהוא מבלה ישירות עם הוריו. המסרים המועברים באמצעות הטלוויזיה הם רבי השפעה. הם מגיעים ב'עטיפת צלוליד' מבריקה המערבת צליל, צבע, תנועה, דמויות

נערצות, ופתרונות מידיים לבעיות. כך הילד לומד ערכים של כוחניות, תחרותיות, ואינדיבידואליות. חשיבות היופי החיצוני, ובדרך כלל גם שטחיות. **ילד קל לקבל את מסריה של המדיה, במיוחד כשהם מועברים לו בעקיפין, ובזמן שהוא מבלה בנעימים.** ההורה לעומת המדיה, גם כשהוא נחמד הוא תמיד פחות צבעוני, פחות מושך לעין ומעניין. אין ברשותו אמצעים אור-קוליים מודרניים להעברת מסריו, ובכך ההורה נמצא, לכאורה, בעמדת נחיתות.

יתרוננו המרכזי של ההורה בהעברת הערכים הוא הקשר האישי והקרבה הרגשית לילד. ההורה יכול לשוחח עם ילדו תוך דיאלוג, ומתוך התחשבות בצרכיו של הילד- דבר שהמדיה אינה מסוגלת לבצע. לפיכך, על ההורה לשוחח עם ילדו על ערכיו, ובכך להעביר לו את תפיסת עולמו. כשההורה אינו מדבר על ערכים, הוא מעביר לילד מסר, שאולי אין לו ערכים ואם יש, כי אז הם אינם חשובים מספיק כדי להתייחס אליהם. **אם שיחות הערכים יתקיימו ברוגע וברלוונטיות לחיים עצמם, יוכל הילד להעזר בהן על מנת למצוא את דרכו האחראית בחיים.**

מלבד מודל הורי לאחריות ושיחות ערכים

יכול ההורה להפעיל טכניקה נוספת לחיזוק האחריות-

לא לחסום את נטיתו הטבעית של הילד להיות אחראי.

מגיל צעיר ילדים יודעים להיות אחראים לתחומים אותם הם אוהבים והמעניינים אותם. ילדים אחראים לאותם תחומים בהם יש להם מוטיבציה פנימית להצליח ולהנות. כדוגמא, הם יהיו אחראים לחוגים אותם הם אוהבים, או לטיפול בכלבם האהוב. **חישבו על התינוק החוקר את סביבתו, וכיצד הוא לוקח אחריות על התנהגותו.** התינוק לומד מתוך התנסויותיו מה נעים לו ומה לא, ובוחר כיצד להגיב. הוא טועם את הדיסה ויורק אותה כי אינה טעימה לו. הוא מנסה לשחק בצעצוע מסוים, וממשיך בכך רק אם הפעילות נעימה לו. הוא לוקח אחריות על תחושותיו- בוכה כשרע לו ומזעיק עזרה, וצוחק כשטוב לו, ומזמין חברה. **אחריות התינוק היא תחילתה של האחריות הבוגרת במובן זיהוי הצרכים האישיים, וביטוי הרצון.**

אם היה התינוק ממשיך בדרך זה של התנסות עצמאית, זיהוי רצונותיו וביטויים, היה יכול ללמוד בהדרגה לקחת אחריות על התנהגויות נוספות. **בפועל הורים רבים חוסמים את הסקרנות והרצון של ילדם.** הורים נוטים להחליט בשביל הילד מה טוב ונעים עבורו, ואינם מאפשרים לו להיות סקרן, עצמאי ואחראי על חייו. **רוב ההורים טועים כשהם חושבים כי**

עליהם להשקיע מאמץ מיוחד כדי ליצור מוטיבציה וסקרנות אצל ילדיהם. הם שולחים אותם לחוגים, ומבלים איתם שעות רבות לשם 'העשרה'. הם מנסים לעזור לילד לפתח את כישוריו, ולרכוש עוד ועוד מיומנויות הכרחיות להצלחתו בחיים. השקעת יתר זו מיותרת לעיתים, הואיל וילדים הם סקרנים, ובעלי נטיה טבעית לממש את הפוטנציאל המולד שלהם.

תפקיד ההורים הוא לא לחסום את המוטיבציה, את הסקרנות ואת יכולת האחריות הטבעית של הילד.

כך למשל, הוריו של תמיר בן החמש אומרים לו: "תאכל את האפונה, זה טוב בשבילך", או "אתה עייף, כדאי שתלך לישון". בכך הם מעבירים לו מסר, שהם יודעים טוב יותר ממנו מה טוב עבורו.

ליעל בת התשע אמרו הוריה: "בואי ואפתח עבורך את הקופסא, זה קשה עבורך" או קבעו: "נראה לי שאת צריכה עזרה בשיעורים". בכך העבירו לה מסר שאינם סומכים עליה שתתמודד בכוחות עצמה.

וליאיר בן השש עשרה אמרו הוריו: "כדאי לך ללמוד במגמה ריאלית, כי הדבר יבטיח את עתידך". בכך הם העבירו לו מסר, שהם יודעים כיצד ובאיזה כיוון עליו לפתח את כישוריו, ושאל לו להיות ראש גדול ועצמאי מדי, כי הוריו כבר לקחו אחריות על חייו בשבילו.

הוריהם של תמיר, יעל ויאיר מתכוונים להיטיב עם ילדיהם, ולכוון את דרכם בחיים. ההורים חסמו את האחריות העצמאית של ילדיהם בגלל בקורת, לחץ להישגיות יתר, או הכוונה שיפוטית לגבי מה טוב ומה רע עבורם.

כשמסרים כאלו מצטברים לאורך שנים, הם עלולים ליצור אצל הילד חרדת כשלון, חוסר אונים או ויתור על נטיותיו. הוא עלול להתקשות להגיע להחלטה ומכאן גם לקחת אחריות אישית.

באותו אופן- אם יקבל הילד עידוד לכוחותיו, ומרחב לבחירה על פי רצונותיו- יוכל להיות אחראי.

כדי לחזק את אחריות הילד על ההורה להשתדל להמנע במידת האפשר משליטה בחיי ילדו ומן ההחלטה לגבי מה טוב עבורו. עליו לאפשר לילד להתנסות בחייו באופן עצמאי ואחראי.

מכאן שמומלץ להורה:

-לא לעשות דברים במקום הילד, אלא לאפשר לו להתנסות בדברים בעצמו.
כך למשל אין להאכיל ילד שמסוגל לנסות לאכול בעצמו, אין ללמד ילד איך משחקים במשחק, אלא לאפשר לו להתנסות ולבחור בדרך המשחק הנעימה לו.

-אין לתת לילד עצות חכמות איך צריך לפתור את קשייו, כדי שלא יחוש 'טיפש' על שלא חשב על 'הרעיון החכם' בעצמו, או שיחוש חסר ערך מאחר ואינו מסוגל ליישמו.

-אין ל'נקות אחרי הילד', כשהוא טועה או נכשל. גיבוי אוטומטי והגנת יתר אינם מאפשרים מפגש עם התוצאה הטבעית של המעשה, ומכאן שאינם מאפשרים תירגול כוחות התמודדות.

-אין לדבר על הילד, על קשייו והצלחותיו 'מעל ראשו'. כשמדברים על הילד בנוכחותו כאילו אינו נוכח, מעבירים לו מסר שאינו שותף 'בעל מילה' בחייו, ומכאן שגם אינו אחראי להם. לכן גם כשהילד צעיר מאוד ולכאורה אינו מבין את הנאמר, יש להתחשב לנוכחותו כאשר עוסקים בו.

-אין לענות במקומו כששואלים אותו, כאילו אינו מסוגל לענות עבור עצמו.

הורים ממהרים לענות בעצמם על שאלות שהופנו לילדיהם, כך למשל: בן כמה אתה, לאיזה חוגים אתה הולך, או איך אתה מרגיש בבית הספר? ההורים מתכוונים לשחרר את הילד מהמבוכה והקושי, אך למעשה הם שוללים מהילד את הזכות לענות בדרך המתאימה לו, ולפתח מיומנויות שיחה עצמאיות.

אל להורה להחליט בשביל ילדו מה טוב עבורו, אלא לאפשר לילד להחליט עבור עצמו.

במסגרת מגבלות מאפייני הגיל, יש לאפשר לילד לבחור את הטעמים האהובים עליו, את הלבוש הנעים לו, ואת אופן בילוי זמנו הפנוי.

אין להתערב בהרגלים הקטנים הנעימים לילד גם אם הם מעצבנים את ההורה. כל עוד ההרגלים אינם מסוכנים או מזיקים אצוי לא לנסות לשנותם בכוח. כך למשל, להניח לילד לשים את כל ספריו בערבוביה, בתנאי שמצליח למצוא את הנדרש או לא להעיר לו בעת שממולל את שערותיו בשעת מתח באם ההרגל מרגיע אותו.

לעיתים אף רצוי לא לשאול 'נהנית?' כי השאלה מכוונת את הילד לחוש דווקא הנאה ולא רגשות אחרים. עדיף להביע התענינות בשאלה פתוחה יותר כמו: "איך היה?" וכך הילד יבחר אלו רגשות הוא מעלה.

במקביל להמלצות ה'אל תעשה', שפורטו לעיל, ממולץ להורה להרבות בפעולות 'עשה'.

ההורה יכול לעודד את תחושת הערך והיכולת של הילד-

תחושת הערך של הילד תתפתח בעקבות אמון ההורים בו.

מגיל צעיר מביט הילד בעיני הוריו ורואה את דמותו המשתקפת בהן. לאורך שנות ילדותו שומע הילד מהוריו מסרים רבים המתייחסים ליכולתו ולכישוריו. לעיתים אומרים לו: "למה לא עשית?... תמיד אתה.... שוב עשית.... שוב קילקלת...." מסרים של בקורת והנמכה.

פעמים אחרות אומרים לו: "כל הכבוד.... זה יפה... ידעתי שאפשר לסמוך עליך..."

מסרים של אמון והערכה.

אם הילד יראה בעיני הוריו בעיקר את הספק, החשש והבקורת: 'אתה עוד קטן, אתה מתקשה, אתה זקוק לעזרה' הילד יפנים את תחושת החולשה, ואי היכולת. גם הוא יאמר לעצמו 'אני עוד קטן, אני מתקשה, אני זקוק לעזרה'. מתוך עמדה זו הוא יתקשה להאמין בעצמו, וכשייתקל בקושי ייטה לוותר ולסגת. אם, לעומת זאת, מבטם של ההורים משדר 'אתה טוב, אתה יכול, אני מאמין בך גם כשאתה מתקשה' הילד יפנים מסר זה ויתחזק דימויו העצמי החיובי. גם הוא יאמר לעצמו 'אני טוב, מתוך אמון פנימי בעצמו ייקל על הילד לקחת על עצמו אחריות לחייו. הילד יאמין שהוא יכול להתמודד עם הקשיים, ולכן ישקיע מאמץ כדי להצליח.

כמובן, שאין ציפיה שכל מסריו של ההורים יהיו אך חיוביים. ציפיה כזו תהפוך את ההורה לפרסומת מלוקקת להורות אידאלית. הילד יקלוט את השטחיות שבכך, ולא יאמין לחיוב שבמסרים. מצד שני, הורים רבים הופכים להיות 'סיירת חיפוס פגמים' ורואים את קשיי ילדיהם מוגדלים כבזכוכית מגדלת. המשמעות היומיומית של הדבר היא, שעל ראש הילד מונחתות אין סוף תלונות על התנהגותו השלילית, ודרישות חוזרות ונשנות 'להשתפר!'. הילד עלול לחשוב: "למה לי לקחת אחריות, ממילא אני מסוגל לכך". לכן, מומלץ להורה להגביר את תדירות ועוצמת מסרי ההערכה לילדו על חשבון מסרי הבקורת. שאיפה זו תוכל להתממש, אם ההורה יכוון עצמו לראות את הטוב שבילדו, ויתן לכך מקום חשוב לא פחות מזה שהוא נותן לקשיים.

פעמים רבות התנהגויות חיוביות של הילד נתפסות כמובנות מאליהן, ואין מפנים אליהן תשומת לב מספקת. הורים רבים יאמרו: "נכון, שהוא מאפשר לי לנוח בצהריים, אבל אין כל סיבה לשבח אותו כי כך צריך להיות", או "אכן, הוא תלמיד טוב, אצלנו במשפחה כולם תלמידים טובים".

לעיתים אפילו אם יציינו ההורים את התכונה החיובית, יצמידו לה משמעות שלילית. כך למשל: "הוא ילד טוב לב, אבל מנצלים אותו", או "הוא ילד עצמאי, אבל הוא לא מקשיב למה שאומרים לו".

כדאי להורים להרשות לעצמם לראות את החיוב שבילדם. אז יוכלו לשבח את הילד, ולחזק אותו על הצלחותיו, בכך יגבירו את תחושת היכולת והאמון שלו בעצמו, שהם המפתח לאחריות.

בהמשך הדרך לאחריות - על ההורה לשחרר את ילדו 'מתפקידים שליליים', ולעזור לו למצוא תפקידים חיוביים בחייו.

לכולנו יש נטיה לשים תוויות על אנשים.

אנו אומרים: "הוא עקשן" "הוא נדיב" או "הוא חכם". תוויות, בין אם הן חיוביות ובין אם הן שליליות, מקלות עלינו, בכך שהן 'עושות סדר' בעולם סביבנו. המחיר שמשלמים על התיוג הוא בסכנת 'הנבואה המגשימה את עצמה'. אם 'החלטתי מראש' שהאדם האחר הוא פחדן, סביר שאתייחס אליו ככזה. אומר לו למשל: " אין לך מה לפחד..", ובכך אדגיש את פחדיו ולא אאפשר לו להתנהג באומץ.

כמו כולם, גם הורים נוטים לשים תוויות על ילדיהם ולפעול לפיהן.

הורים רבים מסיקים את קווי האישיות של ילדם מארועים אקראיים, עוד בשלב מוקדם מאוד של חיי הילד. הורה אחד סיפר בכנות: "כשילדי נולד הוא לא בכה בדקה הראשונה לצאתו לאויר העולם. האחות אמרה: 'יש לך ילד עקשן'. למרות שידעתי, שזה טפשי, חזרתי לחשוב על ילדי כעקשן בכל ארוע שהזמין זאת. פירשתי כל הבעת דעה מנוגדת לשלי או כל ביטוי החלטיות מצד הילד כעקשנות, והגבתי מיד בחומרה כדי להפסיקה. אילולי הייתי מסתכל על ילדי מבעד ל'משקפת העקשנות', יתכן ויכולתי להנות מביטויי העצמאות והיזמה שלהם, ולראות בהם ביטויים חיוביים של אישיותו".

תפקידים 'מולבשים' על ראשם של ילדים בתמימות וללא כוונה רעה, אך מרגע

שהתפקיד 'נדבק' בו, יקשה על הילד להשתחרר ממנו.

לדוגמא, בשבועות האחרונים ארעו מספר מקרים בהם ענת בת השש נתנה הוראות לאחיה הקטן. הוריה החלו לומר לה: "תפסיקי להיות 'בוסית' ". בהמשך, כשביקשה ענת במקרה מהוריה 'תביאו לי מים בבקשה', הגיבו: "שוב את מתנהגת כמו 'בוסית' ". וכך, 'נולד לו תפקיד' - ענת היא טיפוס של בוסית. תפקיד זה ילווה את את ענת שנים רבות. כל ארוע תמים בו ענת תגלה התנהגות תקיפה, יתפרש כעדות נוספת להיותה 'בוסית' מטבעה. יש לשער, שגם ענת עצמה תתחיל לחשוב על עצמה במונחים של 'בוסיות', ותפיסה עצמית זו תוביל אותה להתנהגות שתלטנית המצדיקה את התווית.

כדי לחוש את כוחן של התוויות- הקורא מוזמן לבדוק מה היו התוויות 'שהודבקו' לו

בילדותו. האם אמרו עליך שאתה 'חברותי' או 'מתבודד', האם אמרו שאתה 'טיפוס מצליח' או 'כמו כולם'.

איך הרגשת כלפי תוויות אלו? האם הסכמת איתן, האם כעסת, וחשת שהן עושות לך עוול?
האם התוויות דירבנו אותך, או שריפו את ידיך?

וכיום כמבוגר, **האם אתה עדיין חי על פי התוויות**, או שהשתחררת מהן?

במבט לאחור, **האם הגשמת והצדקת את הניבוי**, או שהתפתחת לאדם שונה מהמצופה?

כששאלות אלו על ילדותך מלוות אותך, תוכל לפנות לתפקידך כהורה, ולבדוק אלו תוויות אתה מצמיד לילדך.

האם אתה רואה את ילדך כ'נשמה טובה' או כ'אנוכי כפוי טובה', האם הוא 'חרוץ' או 'עצלן'.
האם הוא 'מוכשר כמו שד' או 'אחד שהכל הולך לו קשה'.
האם אתה כופה על הילד את תוויותיך, או שאתה מאפשר לו מרחב להשתנות ולהתפתח בדרכו?

אין זה מציאותי לדרוש יחסים בינאישיים ללא תוויות, אך ניתן בהחלט לצפות למודעות ולגמישות בשימוש בתוויות.

ישנן תוויות 'טוטאליות' המתיחסות לאנשים בראיה של 'שחור או לבן'.
על פי התוויות הטוטליות אתה עצלן או חרוץ, מתוכנן או אימפולסיבי, קמצן או פזרן.
טוטאליות זו אינה מאפשרת שינוי, ומקבעת את האדם להתנהג על פי התכונה בלבד.
לעומת זאת, תוויות 'גמישות', מאפשרות לאדם להתנהג בדרכים שונות או הפוכות לתוויות. התוויות יכולה לומר שהילד 'מתחשב', אך לאפשר לו לגלות לעיתים התנהגות אנוכית. הגמישות מאפשרת לומר שבדרך כלל הילד 'עצל', אך לעיתים הוא מגלה חריצות.

רצוי שכל הורה יגביר את השימוש ב'תוויות גמישות'.
לשם כך על ההורה לחפש הזדמנויות להראות לילד תמונה שונה על עצמו.
לדוגמא, דן נתפס בעיני עצמו ובעיני אחרים כחסר סבלנות. כל פעם שדן מגלה חוסר סבלנות, טורחים הוריו להעיר לו על כך. השבוע שמר דן על אחותו הקטנה, וגילה סבלנות רבה לגחמותיה והצקותיה. חשוב שהוריו יצינו זאת ויאמרו: "היית מאוד סבלני לאחותך, זה יפה". גם אם דן ימשיך להיות חסר סבלנות בדרך כלל, יוכל לצבור 'קופת חסכון קטנה' של התנסויות אחרות בהן היה סבלני. יתכן, שהיום התנהגותו הסבלנית של דן היא 'ארוע יחודי', אך יש בה הבטחה לכך שדן אולי ימשיך ויהיה סבלני גם בעתיד.
כשדן יתבגר או כשישתנו הנסיבות, הוא יוכל להיות יותר ויותר סבלני, ולא ייאלץ להשאר כלא בתפקיד 'חסר הסבלנות' שהתאים אולי לזמנים אחרים.

ההורה יכול לכוון את ילדו להתנסויות בהן יחווה עצמו שונה מהתוויות הרגילה.
ההורה יכול לאמן את הילד להכיר צדדים שונים באישיותו, ובכך לחזק את ערכו ואת אחריותו. לדוגמא, לאורית בת השבע תווית של 'ילדה שאינה מסתדרת עם ילדים שאינה מכירה'. תווית זו גורמת לאורית להמנע מחברויות חדשות. הוריה של אורית רוצים לעזור לה להשתחרר 'מעול התוויות'. הם מעודדים אותה להצטרף אליהם לביקור אצל חברים חדשים של המשפחה, שלהם ילדים בגילה של אורית. ההורים מגלים רגישות לקשייה של אורית,

אך עומדים על דעתם, שעליה לבוא איתם ולהתנסות במפגש החדש. כשהביקור עובר בהצלחה אומרים לה הוריה: "בהתחלה חששת מהילדים הבלתי מוכרים לך, אבל הסתדרת איתם מאוד יפה, שיחקתם ונהנית". התנסות זו אותה יזמו ההורים איפשרה לאורית לחוות עצמה כילדה חברותית בשונה מהתוית הרגילה שלה.

ההורים יכולים לשמור עבור אורית את הארוע החיובי בזכרונם, ולא לתת לו להבלע בתפיסות הישנות. במקרים עתידיים בהם תשוב אורית להתנהג לפי התווית הישנה, יאמרו לה הוריה: "את זוכרת כשהלכנו למשפחת לוי, והתידדת עם ילדיהם על אף שלא הכרת אותם, אולי תוכלי לעשות זאת שוב". אמירה זו תעודד את אורית לקחת אחריות על התנהגותה מתוך אמונה בכוחותיה להשתנות.

כדי להמשיך ולחזק את תחושת הערך של הילד- על ההורים לאפשר לילד לשגות.

חשוב, שההורה יעביר לילדו מסר שמותר לשגות, מותר לעשות דברים שלא בשלמות, מותר לשכוח, מותר להתבלבל, ועדיין להיות אדם שווה ערך! שגיאות אומנם אינן נעימות אך הן חלק מתהליך הלמידה והאחריות. לעיתים השגיאות אף משמשות מנוף להתקדמות. מוכרים הפתגמים 'מי שאינו עושה אינו שוגה', או 'NO PAIN NO GAIN' 'הבאים לעודד את ראיית השגיאות כמעודדות שינוי וגדילה. כשאתה מגלה ששגית 'ונשאת בחיים' אתה מתחזק ומתמודד ביתר אחריות בהמשך.

לעומת זאת, כשאתה פוחד מטעויות וכשלונות, אתה נמנע מהתנסויות עד שלא תהיה בטוח בהצלחתך.

לדוגמא, ילדים הפוחדים מכשלונות בלימודים, אינם מסוגלים ללמוד. הם לא ירשו לעצמם לגשת לנושא לימודי מורכב מתוך החשש, שלא יבינו מיד. באותו אופן, ילדים החוששים מכשלון חברתי יסתגרו בעצמם. הם לא ינסו ליזום קשר בגלל החשש מדחיה. **ילדים אלו נקראים פרפקציוניסטים**, והם משלמים מחיר כבד על חוסר נכונותם לשגות. כל כוחותיהם מושקעים בפחד ובהמנעות מהכשלון. הם אינם מרשים לעצמם לתפקד פחות מהמושלם, עד שאין הם מוכנים לנסות כלל. נטילת אחריות קשה במיוחד לילדים כאלו.

מדוע למעשה ילדים חוששים לטעות?

ילדים לומדים, שמסוכן לשגות בשל תגובות הסביבה אליהם. כשהילד שוגה, הוא נתקל לעיתים בתגובות חסרות סבלנות, כמו "שוב לא שרכת נכון את השרוכים", או בתגובות שיפוטיות כמו "אי אפשר לסמוך עליך, שתכניס את הכלים למדיח כמו שצריך". **המסרים אומרים לילד, ששגיאות הן סימן לחולשה, לחוסר שליטה, לנחיתות, ושהן בלתי נסלחות. אם שגית אתה שווה פחות.**

לעיתים הורים אומרים במילותיהם הגלויות: "מותר לך לשגות" או "אתה לא חייב להביא מאה בכל מבחן", אולם שפת הגוף וטון הדיבור תובעניים ושיפוטיים. **לעומת זאת אם ההורה יאמר 'שמותר לשגות' ובמקביל יתן מודל אישי המרשה לטעות, יוכל הילד להפנים את התחושה ששיאות אינן הרסניות.** הילד לומד, שאפשר להיות מצליח ובעל ערך גם אם אתה שוגה. אם ההורה מרשה לעצמו לשגות, אם הוא מספר על שגיאותיו בסלחנות ולעיתים בהומור, ואם הוא מראה לילד מודל ענייני כיצד מתגברים על טעויות.

כמעט ניתן להמליץ על **מיסוד 'פינת הכשולן היומי'** בה כל בן משפחה ישתף בכשלונותיו, ויתנסה בחוויה, ש'אפשר לשגות ולהשאר בחיים'. בני המשפחה האחרים אינם חייבים להגיב, ולהציע פתרונות, עצם ההקשבה והתמיכה יאפשרו להתייחד עם הכשולן.

בבתים בהם ההורים לעולם לא מודים בטעויות, אין זה פלא שהילדים אינם יודעים כיצד להתמודד עם טעויות. בבתים בהם טעויות היא חלק מהחיים הילד לומד להתייחד איתן. כשהילד מרגיש שמותר לשגות, ואין בשגיאה בכדי לבטל את ערכו, לא יזדקק להגן על עצמו באמצעות שקרים והכחשות. לא יהיה עליו לומר: "אני לא עשיתי את זה", "זה לא אשמתי", או לנסות להכחיש את הקשר שלו לארוע. הילד יוכל לשאת באחריות למעשיו, ולראות את תרומתו לתוצאות מעשיו, גם אם שגה.

לדוגמא, יואל שיחק עם חבריו בחצר. בעת המשחק בעט בכדור בחוזקה, ושבר בשגגה את חלון ביתו של השכן. יואל חש אשמה ואי נוחות מכך ששגה וגרם נזק. עם זאת הוא חש שהטעות לא נעשתה במזיד, ושהוא אינו 'ילד רע' בגלל שגיאתו. מנסיונו הוא יודע שהוריו יכעסו על התנהגותו, ואולי יאמרו: "זה לא בסדר ששברת את החלון, היית צריך להזהר יותר". יתכן והוריו יענישו אותו אך הם לא ישפילו אותו באמירות כמו: "מה אתה עיוור?!", אתה לא רואה לאן אתה זורק?!" או "זה בדיוק מה שאפשר לצפות מילד פרוע כמוך". יואל אינו מפחד מהשגיאה ולכן הוא יכול ליטול עליה אחריות ולהודות בשבירת החלון. הוא נכון לשאת בתוצאות, על אף שברור לו שלא תהיינה נעימות.

כפי שהוסבר עד כה- בטחון ואמון ביכולת מובילים לאחריות.

בנוסף, מחייבת האחריות רצון עצמאי, שיקול דעת ויכולת בחירה.

כדי לחזק יכולות אלו נדרש ההורה ל'עצות עשה' נוספות:

ראשית, על ההורה לחזק המודעות של הילד לרצונותיו.

כדי שילד יוכל לקחת אחריות, עליו להכיר את רצונותיו. הורים רבים חושבים שהדרך לאחריות עוברת 'בארץ הציות', כשלמעשה הדרך עוברת 'בארץ הזהות האישית'. מדהים לחשוב כמה מאמץ מושקע בחינוך ילדים לצייתנות, לעומת המאמץ הדל המושקע בחינוכם להקשיב לרצונותיהם הם. כתגובה לדפוס זה ילדים רבים עסוקים בלהתנגד לרצונות המבוגרים ולדרישותיהם, ופחות פנויים לזהות את רצונותיהם שלהם. לפיכך, אין להתפלא שילדים רבים אינם לוקחים אחריות על רצונותיהם, שכן אינם מכירים אותם.

למעשה, הילד יודע 'מה הוא רוצה' כבר מגיל צעיר.

מחקרים מלמדים, שכבר ברחם אמם עוברים מגלים העדפה לטעמים, קולות, ותנוחות שונות.

לילודים ואחר כך לילדים יש רצונות ברורים לגבי סוג המגע הנעים להם, סוג הטמפרטורה הרצוי להם, סוג האוכל הטעים להם ועוד ועוד.

לפיכך רצוי, שההורה יקבל את העובדה, שילדו הוא בעל רצונות משלו, ויכבד אותם.

אחת הדרכים להביא את הילד לזהות את רצונותיו, היא לדבר עמו 'בשפה של בחירה'.

רצוי להרבות ולשאול אותו, בכל מצב אפשרי:

מה היית רוצה עכשו?

מה עושה לך טוב? מה נעים לך עכשו?

מה מרגיז אותך? מה היית רוצה לשנות?

מה האפשרויות העומדת לפניך?

מה היית מעדיף?

מה אתה בוחר מבין האפשרויות?

למעשה, על ההורה ללמד את ילדו לבחור מתוך שיקול דעת,

עליו לאפשר לו להתנסות בבחירות על פי רצונותיו.

כדי לאפשר לילד להתנסות בבחירותיו ניתן להציג לו מספר אלטרנטיבות מתוכן עליו לבחור. זהו 'תפריט אפשרויות' המתואם לילד, ומתוכו הוא בוחר על פי רצונו ונטיותיו. לדוגמא: אפשר להציג בפני רונית בת שנתיים שתי שמלות (התפריט), שמתוכן היא יכולה לבחור ללבוש את זו האהובה עליה. לליטל בת החמש נוכל להציג תפריט רחב יותר, בן חמש שמלות למשל, ממנו תוכל לבחור.

התנסויות חוזרות בבחירה, עוזרות לילד לזהות את רצונותיו, ולחזק את יכולתו להגיע להחלטות.

כדי להמשיך ולעודד את הילד לפתח את שיקול דעתו האישי יש לחזק את יכולתו לבדוק את היתרונות והחסרונות של בחירותיו. על הילד לפתח שפה של 'רווח ומחיר', הכוללת

את השאלה: מה אשיג מהתנהגותי ומה אפסיד ממנה?

למשל, למה כדאי לי לקחת אחריות על סידור החדר (אמא לא תכעס, יהיה לי נעים לארח חברים, חפצים לא יאבדו) ולמה לא כדאי לי לסדר את החדר (זה דורש זמן רב ומאמץ, אמא עושה את זה טוב יותר, יגידו שאני 'ילד טוב ירושלים').

למה כדאי לי להקשיב לאמא ואבא עכשו (כי הם 'ירדו ממני' ויהיה לי נעים), ולמה לא (כי לא 'בא לי' לי לעשות עכשו את מה שדרשו ממני)

אם הילד יבחר מתוך רצונו ושיקול דעתו, יוכל לקחת אחריות אישית על בחירותיו.

אפשר ללמד את הילד 'טכניקות' לחיזוק שיקול הדעת העצמאי :

- **לרשום טבלאות רווח והפסד:** הרווח בדמי כיס הוא יכולתי להוציא כסף ללא בקורת של ההורים. ההפסד הוא בכך, שאיני יכול לבקש מהם כסף ללא גבול.

- **לבדוק שיקולים לטווח קצר ולטווח ארוך:** בטווח הקצר ארויח יותר אם אבזבז את כל כספי על ממתקים, אבל בטווח הארוך אפסיד מכך, כי לא ישאר לי כסף למשחק שרציתי.

- **להעריך עוצמתם של רצונות מנוגדים:** האם אני רוצה יותר ללכת עם החברים או לנסוע עם ההורים לטיול ?

- **להעריך את הרצון להשקיע:** האם אני באמת מסוגל לקחת אחריות על חיית מחמד ? או שאני מתלהב בהתחלה אבל 'מתקרר' מהר?.

בדיקה עצמית זו של הילד מחייבת אותו לבחור מתוך שיקולי דעת הגיוניים לו, במקום לברוח לחוסר אחריות.

רצוי, שבדיקה עצמית זו של הילד תיעשה בתנאים תומכים המעודדים התמודדות , ולא בתנאים של האשמה והתגוננות.

כשהורה אומר לילדו: " אין מה לדבר על כלב בבית, אתה הרי לא מסוגל לקחת אחריות על שום דבר. תראה איך החדר שלך נראה!!" הוא אינו מעודד בדיקה עצמית של הילד, אלא מעורר בו כעס והתנגדות.

לעומת זאת, ההורה יכול לומר לילדו: "אתה רוצה כלב ומבטיח לקחת אחריות עליו. אולי כדאי שנבדוק יחד אם יש לך אפשרות לטפל בו יום יום, ואז נחליט". יתכן, שהבדיקה תוביל את הילד להבנה, שאכן קשה לו לקחת אחריות, ויתכן שהילד ינסה דווקא להוכיח את אחריותו, כדי שבסופו של דבר יקבל את הכלב בו הוא חפץ.

כמובן, אין לשכוח לשבח את הילד במקומות ובזמנים בהם הוא מוכיח שיקול דעת ובחירה אחראית.
חשוב לחזק אותו כשהוא אומר: "נראה לי שלא כדאי להוציא את כל הכסף על ממתקים, אני אחסוך ואקנה לי את הדיסק שראיתי אצל רמי". או בודק: "אם אומר לדני מה רותי חושבת עליו, אולי 'ארויח' קשר איתו, אבל אפסיד חברה".
כשהילד מרגיש שהוריו מעריכים את שיקול דעתו, גוברת המוטיבציה שלו לקחת אחריות על בחירותיו.

הורים רבים מודעים לחשיבותה של הבחירה להתפתחות ילדם. חלקם אף נושאים את 'נס הבחירה' כדרך חיים. על הורים אלו חשוב במיוחד להזהר ממצבים של 'בחירת יתר'.
על אפשרות הבחירה להיות מותאמת לגיל הילד, לרמת היכולת וההבנה שלו, שאם לא, אפשרות הבחירה יוצרת בלבול וחוסר יכולת לבחור.
לדוגמא, ילד בן חמש אינו יכול בדרך כלל לבחור לבדו את בגדיו מכלל האפשרויות בארון. בהעמידנו אותו בפני בחירה כה רחבה, אנו עלולים לגרום לו לשיתוק וחוסר יכולת החלטה או להחלטה לא מתאימה.
באותו אופן, ילד בן חמש יתקשה לבחור את הבגד המתאים ליום חורפי, אם לא נסביר לו את הקשר בין מזג האוויר בחוץ לסוג הבגד שעליו לבחור.
לכן, חשוב להגדיר את הבחירה כך שתהיה אפשרית ומועילה.

ניתן לשלב את מרכיבי האחריות, שתוארו עד כה כחלק משיחות אחריות יומיומיות עם הילד.

'שיחת אחריות' יכולה להתקיים מיוזמתו של ההורה או מיוזמתו של הילד.
ההורה יכול ליזום את שיחות האחריות-
ההורה יכול לפנות לילדו בנושא מסוים עליו הוא מעוניין שהילד יקח אחריות, ולבדוק אם הילד בשל ומעוניין באחריות המוצעת לו.
למשל, אמא של ניצן בת החמש, מודאגת ממשקלה הגבוה מעט של בתה, היא פונה אליה ואומרת: "אולי כדאי להתחיל לחשוב על דיאטה ולהוריד מעט במשקל, מה דעתך? איך אפשר לעשות את זה?" לאחר שיחה קצרה על הנושא, אמא מציעה שניצן תגביל את כמות

הממתקים שהיא צורכת, ותאכל רק ממתק אחד ביום. ניצן, שהיא ילדה אחראית מטבעה, אינה זקוקה לתזכורות ופקוח של אמה בנושא זה, אדרבא, כשהאם שוכחת מידי פעם ומציעה לניצן ממתק נוסף על זה שכבר אכלה, מזכירה הבת לאם את ההחלטה, ונמנעת מאכילת הממתק.

דוגמא זו מעלה את האפשרות שהמוטיבציה הראשונית, אמנם היתה של ההורה, אולם משהוצעה האחריות 'הרימה הילדה את הכפפה', 'אימצה' את המוטיבציה והפכה אותה לשלה.

במקרים בהם הילד אינו מעוניין בהצעת האחריות על ההורה להחליט: או שההורה יאמר את רצונו בדרך של דרישת משמעת. למשל, יאמר לניצן שהיא יכולה לאכול רק ממתק אחד ביום, ויקפיד על אכיפת דרישתו, או שההורה יחליט 'להתאפק' ולחכות עד שניצן תהיה בשלה מעצמה לקחת אחריות על משקל גופה. בכל מקרה אין לבלבל 'ולדרוש אחריות', כשהיוזמה והרצון לאחריות הם של ההורים.

שיחת אחריות יכולה להתקיים גם ביוזמת הילד.

למשל, כשהילד פונה להורה ואומר: "אני רוצה להחליט בעצמי על החוגים אליהם אצטרף בשנה הבאה", או: "יש לי הרגשה שאתם לא סומכים עלי שאכין את שיעורי הבית, אתם תמיד מתעקשים לבדוק לי אותם". אמירות אלו הן ביטויי מוטיבציה פנימית ורצון של הילד להשיג מטרה כלשהי. **תפקיד ההורה הוא להקשיב, ולעודד את הילד לממש את רצונו הראשוני לכדי התנהגות אחראית.**

כיצד יכול ההורה לנהל שיחת אחריות, בתגובה לרצון ראשוני של הילד?

בתחילת השיחה על ההורה להקשיב לצורך אותו מעלה הילד, ולתמוך ברצונו לקחת אחריות. גם אם ההורה סובר שילדו אינו מסוגל להיות אחראי בתחום בו בחר, אל לו לרפות את ידיו, אלא עליו לגלות אכפתיות.

למשל, רון בן החמש מבקש: "אני רוצה שיהיה לי כסף משלי, אני רוצה להחליט מה אקנה לעצמי". אף אם הוריו של רון אינם סבורים, שהוא מסוגל לקחת אחריות בתחום זה עליהם לגלות הבנה, ואכפתיות לרצונו.

הם יכולים לומר באמפטיה: "אתה לא רוצה לבקש כל הזמן כסף מאבא ואמא", הם יכולים להתעניין: "מה היית רוצה לקנות בכסף?" או לברר: "כמה כסף היית רוצה?". אחרי ההקשבה והאמפטיה יכולים ההורים להסכים ולומר: "אנחנו ניתן לך מספר שקלים משלך כל שבוע". הם יכולים גם להתנגד ולהסביר: "אתה צעיר מדי מכדי שיהיה לך כסף משלך". בין אם יסכימו לרצונו של רון ובין אם ידחו אותו, ההבנה והאכפתיות יעודדו אותו לספר להם על רצונותיו גם בעתיד.

על ההורה לגלות כבוד לרצונו של הילד הקיים בצד רצונם של ההורים.

פעמים רבות הורים נוטים להתבדח על רצונות האחריות של ילדיהם. מובן, שהדבר נעשה ברוח טובה, אולם, גם כך, הילד עלול להעלב ולחוש שמזלזלים בו. רון המבקש אחריות של דמי כיס בגילו הצעיר, עלול לעמוד אל מול תגובה מזלזלת של הוריו: "תראו אותו, כבר רוצה להיות בנקאי...". תגובה כזו, הגם שנאמרת מתוך בדיחות הדעת וברוח טובה, עלולה לרפות את ידיו של רון, והוא עלול להמנע מלומר בעתיד את רצונותיו.

ברור, שתגובת ההורים נובעת, כמו תמיד מהדיבור הפנימי המדריך אותם.

אם ההורים אומרים לעצמם: "זה ממש מוגזם שילד בן חמש, יחליט בעיני כספים" או: "ילדי אינו צריך לעסוק בכספים בגיל כה צעיר", כי אז יתיחסו לבקשת האחריות של רון ברתיעה והיסוס.

מאידך, אם ההורים אומרים לעצמם: "כדאי, שילדי יתנסה מגיל צעיר בהתמודדות עם כסף", או "כסף הוא דרך מצויינת ללמוד אחריות" הם יתיחסו בחיוב לבקשתו של רון להיות אחראי על דמי הכיס שלו.

מודעות ההורים לדעותיהם המדריכות אותם, תעזור להם להגיב על בקשת הילד באופן ענייני ויעיל.

אחרי שקיבל ההורה את רצון הילד, עליו לברר אם הילד מבין את משמעות האחריות.

אפשר לשאול את הילד: "מה זאת אומרת שאתה רוצה להיות אחראי?", או "מה זה אומר, שמעכשו תהיה אחראי על שעורי הבית שלך?".

ילדים רבים טועים ומפרשים אחריות כעצמאות ופריקת עול. כלומר "אני מחליט ואף אחד לא יתערב לי, אף אחד לא יאמר לי מה לעשות, ואף אחד לא יפקח עלי".

ולא היא. אחריות אינה חופש מוחלט, אלא בחירה ומחויבות.

לדוגמא: אם ענת לוקחת על עצמה אחריות לסידור החדר, אין פירוש הדבר, שמעתה והלאה היא יכולה להימנע מסידור החדר ולעשות ככל העולה על רוחה. אחריות בענין זה דורשת מוכנות לשמור על החדר מסודר, גם ללא הערות מצד הוריה.

בשלב זה, כדאי לברר עם הילד מהי יכולתו לבצע באחריות אישית את הנדרש ממנו

לבדוק אם הילד יכול להיות אחראי באופן עצמאי למשימה בלא שיזכירו או יעשו עבורו. אין טעם ללכת לקראת משימת אחריות הנדונה מראש לכשלון.

למשל: אין לצפות שקרן בת השנתיים תדע לסדר את חדרה בעצמה, גם אם היא מצהירה על רצונה בכך. לכן כדאי בשלב ראשון לאפשר לה לסדר רק את בובותיה ולא את החדר כולו. באותו אופן, אין זה מציאותי והוגן לצפות שילד יעזור לאחיו בשיעורי הבית, גם אם הוא טוב ממנו בכל מקצועות הלימוד, כי משימת אחריות זו אינה מתאימה לגילו.

לכן, יש לעזור לילד לתרגם את 'החלטת האחריות' 'להתנהגויות אחריות'.

על ההורה לשאול את ילדו שאלות על ההיבטים המעשיים של אחריותו.

למשל: "אז מה אתה יכול לעשות כדי לשמור את החדר מסודר?" או "מה אתה יכול לעשות כדי לזכור את החוגים שלך?".

תשובה כללית של הילד בנוסח "אני אשתדל ואצליח" אינה תשובה מספקת.

יש למקד את הילד לתשובה מעשית כמו: "אכתוב על לוח ההודעות שלי פתק, שיזכיר לי את החוג".

יש לזכור שעל השאלות להמנע ממסר משפיל ומזלזל, ואפילו הוא מובלע. אין לשאול "אתה בכלל מסוגל לזה?" או "אתה בדרך כלל כל כך מבולבל, מה תעשה כדי לא להתבלבל גם עם החוגים?".

רצוי לברר עם הילד באיזה מאמץ כרוכה האחריות.

באיזו מידה יצטרך להשקיע באחריות, על מה יצטרך לוותר, מה ירוויח ומה יפסיד?

לשם כך אפשר לבדוק באופן תאורטי תרחישים עתידיים: מה יקרה אם חבר יקרא לך ועדיין לא הכנת את השעורים? מה תעשה אם אחיך הצעיר לא יסכים לתת לך יד כשתקח אותו מהגן? **מטרת שאלות אלו לחזק את יכולת הילד לתכנן ולהתכונן מראש למכשולים שייקרו בדרך האחריות אותה בחר.** העלאת המודעות למכשולים, והתכוננות לקראתם, מקנה תחושת שליטה וכוח, ומפחיתה את הבהלה כשהמכשול אכן מתרחש. מלבד זאת, שיחה על המכשולים האפשריים אף מדגישה את העובדה שמותר לשגות.

לעיתים קשה לילד לבנות לעצמו תכנית פעולה למימוש אחריותו. במקרה כזה, יכול ההורה 'לתרום' רעיונות.

ההורה יכול לומר למשל: "אתה יכול לסמן לך את החוגים במערכת, או להשאיר פתק על לוח המודעות שלך, מה דעתך?".

ההורה מעלה הצעה, והילד בוחר את הפעולה המתאימה לו, דבר המחזק את

מחויבותו להחלטת האחריות שלקח. דומה הדבר לטיול בו ההורה מראה את הכיוון הכללי והילד מוצא בעצמו את השביל המתאים לו.

בשלב זה של סיום שיחת האחריות,

יש לסכם את השיחה ולהגדיר במדויק מה מטלת האחריות של הילד.

יש להגדיר מה היתה בחירתו של הילד ומה היתה מחויבותו.

כך: "בחרת לסדר בעצמך את החדר כל ערב", או "החלטת להכין לעצמך לבד את האוכל לבית הספר, לפי בחירתך".

ולפני פרידה, תמיד עוזר לתת לילד 'צידה לדרך' של משפט עידוד וחיזוק.

לומר לו: " אני מקווה שתצליח להיות אחראי כמו שאתה רוצה, אני פה כדי לעזור".

בכך מסתיים החלק העיקרי של שיחת האחריות, אך כמו כל שיחה אחרת בחיים, **רצוי לראות בשיחת האחריות 'שיחה בהמשכים'.**

על ההורה להמשיך וללוות את הילד 'בדרך האחריות'.

בין אם הילד עמד באחריות, ובין אם לא, יש ללוות אותו במעקב.

הערות מעקב בסגנון: " איך מרגישה היום האחריות שלך?" מעבירות לילד מסר שההורה מתעניין ואכפת. **הילד מבין, שההורה אינו נוטש אותו מרגע שלקח אחריות, אלא שההורה ממשיך לתמוך ולעזור.**

ההורה יכול לברר, אילו מהדברים אותם תכנן הילד עלו בידו, ואילו נכשלו. מה היה עושה אחרת, ומה למד מהנסיון. יתכן שהילד יבחר להרחיב את תחום אחריותו, ואולי יחליט שהאחריות 'כבדה' עליו והוא מעדיף לצמצמה.

פעמים יחליט ההורה להחזיר אליו זמנית את האחריות הואיל והילד לא היה בשל לה. במקרה זה יחזור ההורה לדרישות משמעת חיצונית, עד שהילד יהיה מוכן שנית להיות אחראי.

לדוגמא, עומרי בן השמונה רוצה לקחת אחריות על שיעוריו ולעשות אותם במועד ובצורה הנוחים לו. הוריו יאפשרו לו את חופש הבחירה כל עוד יקח אחריות על תוצאות מעשיו, ואכן יעמוד במחויבותיו ויכין את השיעורים. אולם כאשר עומרי לא יכין את שיעורי הבית יאמרו לו הוריו: " אתה לא יכול עדיין להיות אחראי על הכנת שיעורי הבית בעצמך, ולכן אני (ההורה) לוקח את האחריות לשיעוריך, ואני אומר לך מתי ואיך להכין את השיעורים. כשתוכל להיות שוב אחראי תוכל אתה להחליט". כפי שנאמר: 'בעל המאה הוא בעל הדעה', **ובמושגי אחריות- בעל האחריות הוא בעל ההחלטה.**

מסר ברור זה אינו מאשים או משפיל את עומרי. המסר גם אינו מבלבל בין משמעת לאחריות. האחראי הוא המחליט, וזכותו גם לדרוש משמעת כנדרש. כל עוד עומרי אינו מסוגל לשאת באחריות לשיעוריו, התוצאה הטבעית של התנהגותו היא שהוריו לוקחים את האחריות, המחיר שעומרי משלם הוא בכך, שסגנון הכנת השיעורים אותו ידרשו ממנו הוריו כחלק מתהליך המשמעת עלול לא למצוא חן בעיניו. אם יחפוץ עומרי להחזיר את האחריות לידי, ולהנות במקביל גם מחופש הבחירה, יוכל להשיג זאת על ידי שינוי התנהגותו, והכנה רצינית של שיעוריו.

עומרי מבין 'אחריות וחופש בחירה הם עסקת חבילה- יש בה את הנעימות של חופש הבחירה (לעשות את השיעורים במועד ובדרך הנראים לו), אך גם את המחיר של המחויבות לעמוד בדרישות (ולהכין את השיעורים).
על פי גישה זו ההורה ממשיך ומלווה את אחריות ילדו לאורך זמן.

שיחת אחריות בחיי היום יום אינה חייבת להיערך בדיוקנות על פי המודל שפורט לעיל.
לעיתים די רק בשלב אחד של השיחה, ופעמים יהיה צורך לחזור על שלבים.
כך למשל עמית בן השש מרבה לבטא את רצונו "להיות טיס כשיגדל". עמית אינו עסוק במימוש רצונותיו, והוא זקוק להוריו כדי שיקשיבו לו ויכבדו את שאיפותיו. למעשה זו שיחת שיתוף ולא שיחת אחריות (ראה פרק 2).
לעומתו, אורנית בת השבע רוצה לקבל דמי כיס משלה. על הוריה לתרגל עמה שוב ושוב את שלב יישום הרצון ולעזור לאורנית לעשות שימוש מתאים בכסף.

ההחלטה על תוכן ואופי שיחת האחריות נמצאת בתחום אחריותו של הקורא.
הקורא יחליט אילו מההצעות לעיל מתאימות לו. הקורא אינו צריך להיות ממושמע ולציית להצעות. רצוי שיבחר את הרעיונות על פי רצונו שלו.

לסיכום: בעיני הורים רבים אחריות היא אחת מהמטרות החשובות ביותר בחינוך ילדיהם. אחריות נחשבת לתכונת אישיות רצויה, המאפשרת הצלחה בחיים. אומנם הורים רבים עסוקים רוב זמנם בהטלת משמעת, אך בסתר ליבם הם יודעים, שאחריות חשובה יותר ממשמעת.
ילד ממושמע הוא ילד העושה מה שאחרים אומרים לו, ולעומתו ילד אחראי פועל מבחירה עצמאית ושליטה שלו.

כאדם מבוגר, 'הממושמע' יזדקק לזולת שיאמר לו מה לעשות, ואילו 'האחראי' ידע לזהות את רצונותיו, ויגייס כוחות, יוזמה ותושיה להשיג את מטרותיו בכוחות עצמו.
ברור שמבחינה זו האחריות מביאה את האדם להיות עצמאי, שקול, ובעל יכולת למימוש עצמי והצלחה. עובדה זו הופכת את האחריות לתכונה כה נחשקת, ואת התסכול עקב הקושי להשיגה למשמעותי כל כך.

ולסיום, כדאי לזכור ש'עידוד אחריות' הוא תהליך הדורש תירגול.
יתכן, שבתחילת התהליך, תשמענה 'חריקות'.
ההורה, שאינו מיומן בהפקדת האחריות בידי ילדו, יטעה כנראה, יזכיר, ישאל, ינדנד ואולי אף יעשה דברים במקום ילדו.
הילד שאינו מיומן בלקיחת אחריות יטעה, יכשל, ישכח ויתבלבל.
רצוי לא להבהל מהטעויות, אלא לקחת עליהן אחריות.

כל הורה יכול לומר לעצמו בדיבורו הפנימי : "עם הניסיון תבוא המיומנות, ועם המיומנות תבוא ההצלחה", ולהמשיך לפסוע בשבילי האחריות.

פינת העצה הקטנה:

זהה את מחשבותיך המכשילות את אחריות ילדך:

1. אל תבלבל בין משמעת לאחריות- כשדורשים מהילד : "תהיה אחראי" - זו משמעת. כשמאפשרים לילד לבחור בעצמו- זו אחריות.
2. אחריות עובדת בשיטת 'המיטה החמה', לכן אל תשתלט על חייו של ילדך, כי אז לא תיוותר לילד אחריות פנויה לעצמו.
3. זכור: הילד יהיה אחראי 'כמידת יכולתו' ולא 'כמידת רצונך', לכן התאם את מידת האחריות לגילו של הילד לאופיו ולתנאי חייו.
4. זהה מה עוצר בעדך מלהעניק אחריות: הצורך בשליטה ובנוחות, רחמים וחוסר אמון בילדך.
5. שאל את עצמך את 'שלושת שאלות האחריות': האם הילד רוצה? האם הילד בחר? האם הילד מאמין ביכולתו לקחת אחריות? אם תשובתך חיובית, ילדך יכול להיות אחראי בתחום אותו בדקת.

הפעל טכניקות שונות לעידוד האחריות:

6. חזק את תחושת הערך של ילדך, כבד את רצונותיו, ושחרר אותו 'מתפקידים שליליים'.
7. למד את ילדך לקבל החלטות, תוך שיקול דעת עניני.
7. קח אחריות על חיך כהורה וכאדם, ובכך תהווה מודל אחריות לילדך.
8. שוחח עם ילדך על ערכים, ובכך תעזור לו להיות אחראי מתוך משמעת עצמית, גם במצבים בהם אינו רוצה באופן טבעי לקחת אחריות.
9. קיים עם ילדך 'שיחות אחריות' בהן תעזור לו לבחור, וליישם את כוונת האחריות שלו.